

NEPOZNATI RUKOPIS
»LJETOPISA POPA DUKLJANINA«*

Radeći na obradi »Ljetopisa Popa Dukljanina« za potrebe Repertorija srednjovjekovnih historijskih izvora (*Repertorium fontium historiae Medii Aevi*) pristupio sam proučavanju jednog, u znanstvenoj literaturi još nepoznatog, rukopisa tog djela. Naime, u Narodnoj biblioteci u Beogradu čuva se jedan rukopis u kojem se nalazi tekst latinske redakcije »Ljetopisa Popa Dukljanina« i tekst Marulićeva latinskog prijevoda hrvatske redakcije. (Na taj rukopis upozorio me prof. V. Mošin, na čemu mu i ovom prilikom zahvaljujem.) U početku sam mislio da se radi o još jednom od brojnih prijepisa već poznatog teksta što ga je objavio Ivan Lucius-Lučić u djelu »De Regno Dalmatiae et Croatiae« (Amsterdam 1666), ali je pomnija analiza pokazala da se radi o tekstu koji zaslužuje posebnu pažnju i opširniju znanstvenu obradu, i to radi razlika koje upućuju na jedan drugi predložak.

Do sada je u našoj literaturi bio poznat jedan jedini tekst latinske redakcije »Ljetopisa Popa Dukljanina«: onaj koji se čuva u Vatikanskoj Biblioteci unutar Lučićeva rukopisnog kodeksa Vat. Lat. 6958. Svi drugi poznati rukopisi latinske redakcije toga djela smatrani su ili prijepisima Lučićeva izdanja ili prijevodima na latinski jezik Orbinijeva talijanskog prijevoda.¹ Zato su kritička izdanja Ljetopisa priređena na osnovi Vatikanskog rukopisa ili Lučićeva štampanog

nog teksta (Šišić, Mošin).² Ističući važnost Lučićeva Vatikanskog rukopisa i upozorujući na Šišićeva odstupanja i pogreške u čitanju, S. Mijušković je donio fotoreprodukciju čitavog teksta Ljetopisa iz Vatikanskog kodeksa. Budući da do danas nije poznato gdje se nalazi predložak ovog Lučićeva rukopisa, koji, u stvari, zajedno s drugim izvorima predstavlja tekstove pripremljene za štampu uz »De Regno Dalmatiae et Croatiae«³, izdavači su se pri redigiranju gore spomenutih izdanja Ljetopisa i u pisanju kritičkih bilježaka služili kod unošenja dopuna i korektura tekstem Orbinijeva talijanskog prijevoda, tekstom hrvatske redakcije i Marulićevim latinskim prijevodom hrvatske redakcije. Nedostatak ovih komparativnih i dopunskih tekstova u tome je što se razne varijante mogu pripisati prevodiocima tj. Orbiniju, Maruliću ili autoru hrvatske redakcije. Tako je ostala nesigurnost u određivanju najstarijeg i autentičnog teksta, a također i mogućnost mnogobrojnih kombinacija, hipoteza i kontroverza, koje su se katkada gradile na pogrešci prepisivača, prevodioca, na lošem čitanju ili štamparskoj pogrešci. Na mnoge takve slučajeve ukazao je nedavno Mijušković objavljujući fotoreprodukciju i prijevod Vatikanskog rukopisa, ali je i sam ponekad upao u sličnu pogrešku držeći se doslovno teksta toga rukopisa.⁴

* V. Mošin, Ljetopis Popa Dukljanina, Zagreb 1950.

¹ v. M. Kurelac, Lučićev autograf djela »De Regno Dalmatiae et Croatiae« u Vatikanskoj biblioteci i drugi novootkriveni Lučićevi rukopisi, Zbornik Historijskog instituta JAZU 6, Zagreb 1969.

² Mijušković, o. c., 252: »in planitiem servitutis Scodrinae« prijevod: »u ravnici skadarske služnosti«; Rukopis Narodna Biblioteka Beograd: »... in planitiem ciuitatis Scodrinae«.

* Ova predobjava izašla je, s malom promjenom, u *Bulletin scientifique JAZU*, Sect. B-T. 6 (15), No. 4-6, 1970, 113-114, u engleskom prijevodu.

¹ F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, Beograd 1928, str. 17. S. Mijušković, Ljetopis Popa Dukljanina, Titograd 1967, str. 41, bilj. 4.8

Rukopis Narodne biblioteke u Beogradu (Sign. R 570) nastao je negdje sredinom XVII st., a ima 47 folija oktav formata. Vodeni znakovi: »janje u kartušu, sa zvijezdom iznad kartuša« i kontramarkom F-D upućuju na g. 1649 i 1648. (Za te podatke zahvaljujem suradnici Arheografskog odeljenja Narodne biblioteke u Beogradu M. Grozdanović-Pajić i direktoru D. Bogdanoviću.) Tekst »Ljetopisa Popa Dukljanina« nalazi se na fol. 1—30 verso. Na fol. 1 nalazi se naslov djela koji glasi: — DEOCLEANVS — — IN — VITIS — REGVM — DAL — — MATIE — ET — CROATIE —. Taj naslov predstavlja vrlo zanimljivu i značajnu varijantu. Sam tekst Dukljaninova djela počinje na fol. 2. Ovdje je izostavljeno početno slovo te slijedi tekst: »OGATUS a vobis dilectis in...«, a ostavljen je prazan prostor za inicijal R. Čitav tekst završava na fol. 30 verso na taj način da se sužuje u obliku trokuta (kolofona) i to istim riječima kao i Vatikanski rukopis: »preliare contra... viriliter deffendere«. Na kraju nema »etc«, već crta ispod teksta.

Marulićev latinski prijevod hrvatske redakcije, koji se također nalazi u tom rukopisu, počinje na fol. 36 naslovom, koji se i taj put razlikuje od uobičajenog (u Lučićevu izdanju: »Regum Dalmatiae et Croatiae Gesta«), glasi REGVM DALMATIAE, ET CROATIAE HISTORIA VNA CVM SALONARVM DESOLATIONE. Iza toga slijedi kurzivom: »Quam Dimneta filius Nicolai Papalich in Poliyza in Domo Marcouich Caractere, ac lingua Illyrica, in libro quodam peruetusto scriptam Anno Domini 1500, die 22 Octobris reperit: Marcus uero Marulus Spalatensis latinam redidit.«

U naslovu se može primijetiti ne samo to da umjesto GESTA stoji HISTORIA već i nastavak VNA CVM SALONARVM DESOLATIONE. I bilješka ispod naslova sadrži također dragocjene podatke i činjenice, koje su se morale utvrđivati drugim putem i o kojima se mnogo raspravljalo. Jasno se vidi da je Marulić preveo rukopis nađen u Poljicima, a doznaje se i datum kad ga je Dmine Papalić našao. Tekst Marulićeva prijevoda poči-

nje na str. 37. Tu se nalazi također zanimljiv podnaslov: »Incipit Historia Regum Dalmatiae«, a zatim slijedi tekst: Iustiniano partibus Orientis (!)...« Tekst završava na fol. 47 verso riječima: »... a Zuonimiro Deutos credat.«

Gore opisana djela pisale su dvije različite ruke. Na marginama se nalaze kasnije bilješke.

Cjelovitu analizu tekstova ovih rukopisa, zajedno s njihovim izdanjem, objaviti ću u posebnoj studiji. Što se tiče prvog teksta, tj. latinske redakcije Ljetopisa Popa Dukljanina, za sada želim samo istaknuti da se taj tekst u osnovi podudara s tekstom Lučićeva rukopisa u Vatikanskoj biblioteci. Međutim, postoje i razlike koje ukazuju na drugi predložak što se očituje naročito u varijantama ličnih imena kao i u tome da se ovdje nalaze riječi koje su izostavljene u Lučićevu rukopisu a koje čine tekst potpunijim.⁵ Da taj rukopis nije služio Lučiću kao predložak, može se zaključiti po tom što u njemu nema jednog odlomka koji Lučićev tekst posjeduje.⁶ Sumnja da bi taj tekst bio latinski prijevod Orbinijeva talijanskog prijevoda isključena je. Orbinijev tekst nema nekih riječi koje se u tom tekstu nalaze, a nalaze se i u Lučićevu rukopisu (na pr. »Gelasio Papa Secundo«). Što se, pak, tiče teksta Marulićeva prijevoda hrvatske redakcije, treba reći da se i taj uglavnom podudara s Vatikanskim rukopisima, ali ima dosta pisarskih pogrešaka i propuštenih riječi. Rekonstrukcija teksta je inače u ovom slučaju lakša, jer se sačuvalo više primjeraka Marulićeva djela.

Na kraju treba istaći da ovim rukopisom Narodne biblioteke u Beogradu navedeni do sada poznati rukopisi, naročito rukopis latinske redakcije Ljetopisa Popa Dukljanina, dobivaju vrijednu dopunu, što će sigurno olakšati rješavanje mno-

⁵ Cod. Vat. Lat. 6958, f. 68.: »Post hec transuadato flumine peruenerunt...«; Cod. Narodna Biblioteka Beograd: Post hec transuadato Drino flumine peruenerunt... — Cod. Vat. Lat. 6958, f. 6: »... et in eoru... perdere animas.« (Šišić, o. c.): »... et in eorum (societate) perdere animas.« (Ms. Narodna bibl. Beograd: »... et in eternum perdere animas.« itd.

⁶ Cod. Vat. Lat. 6958, f. 71; Ms. Narodna bibl. Beograd, f. 24, verso.

gih otvorenih pitanja i pridonijeti rekonstruiranju što potpunijeg i autentičnijeg teksta ovih značajnih djela naše historiografije.

Miroslav Kurelac

KLAUS-DETLEV GROTHUSEN, LITERATURBERICHT ÜBER DIE GESCHICHTE JUGOSLAWIENS. VERÖFFENTLICHUNGEN 1945—1966. Historische Zeitschrift, Sonderheft 3, München 1969, 355—430.

K. D. Grothusen, danas profesor na Münchenskom sveučilištu, habilitirao je nedavno djelom o »Postanku i povijesti Zagreba do kraja 14. stoljeća«, koje je djelo 1967, kao svezak 37, izašlo u poznatoj kolekciji: »Giessener Abhandlungen zur Agrar- und Wirtschaftsforschung des europäischen Ostens.« Kao medievist, koji je težište svoga istraživačkog rada položio do tada na hrvatsku povijest, preuzeo je u svom najnovijem radu tešku zadaću da u cjelini prikaže razvoj historijske nauke o prošlosti jugoslavenskih naroda u razdoblju od 1945—66. Nije se pri tom ograničio na puko nizanje bibliografskih jedinica nego je nastojao da pojedine priloge i ocijeni, a cjeloviti razvoj izloži u obliku historiografske studije.

Autor se mogao korisno poslužiti opširnim prikazima jugoslavenske historiografije koje smo izdali u povodu X i XII Internac. kongresa historijskih nauka (u Rimu 1955. i u Beču 1965) — bez obzira na znatne nedostatke tih izdanja — ali je njihov okvir proširio time što je u svom izvještaju obuhvatio i literaturu izvan Jugoslavije. Upravo je po tom proširenju materije ovo djelo za nas važno, jer iz njega saznajemo mnogošta što je našoj pažnji, iz razumljivih razloga, u protekla dva desetljeća promaklo.

Iako je autor ovim prikazom, koji je izašao u uglednom časopisu »Historische Zeitschrift«, mnogo pridonio da se nje-mački historičari bolje upoznaju s današnjim stanjem jugoslavenske historiografije, nije ipak mogao izbjeći neke nedostatke i pogreške, ne samo u bibliografskim podacima nego i u koncepciji teksta.

Načelno ne smatram opravdanim kada se autor na više mjesta kritički izražava o osnovnoj činjenici bez koje se razvoj jugoslavenske historiografije ne može uopće razumjeti tj. da neke jedinstvene jugoslavenske historiografije nema i ne može biti. Ne radi se o nekim teritorijalnim historijama (Landesgeschichte) niti o nekom »provincijalizmu« nego o činjenici da svaki naš narod ima svoju nacionalnu historiografiju. Daljnja je konsekvencija ove činjenice da svaki narod želi da raspolaze svim organizacionim oblicima koji su za razvoj historijske nauke neophodni. Prema tome, govoriti o nekoj hipertrofiji u izdavanju historijskih časopisa i sl. nije ispravno. Naprotiv, još uvijek ne raspoložemo s dovoljnim brojem pravih časopisa koji bi čitaoca na vrijeme obavještavali o razvoju i rezultatima znanstvenog rada. Brojni zbornici JAZU, na primjer, nisu časopisi nego samo zbornici radova, pa to vrijedi i za »Starohrvatsku prosvjetu« — koju autor uopće ne spominje.

Ako se može donekle razumjeti autorova rezerva u ocjeni uloge koju je njemačka manjina odigrala u nas za vrijeme posljednjeg rata (422), iznenađuje poneka politička aluzija kojoj nije mjesto u prikazu ove vrste. Tako autor ocjenjuje talijanske pretenzije u vezi s povlačenjem granica nakon I svjetskog rata opravdanima (begründet; 418); rješenje makedonskog pitanja u Jugoslaviji smatra »privremenim« (vorläufig; 411/2), a opstanak makedonskog naroda u Grčkoj stavlja u sumnju (na takav zaključak upućuju navodnici kojima popraća izraz »makedonisches Volk«; 412). Čitaoca zavodi u bludnju i podatak u kojem se »Pregled istorije Saveza komunista (1963) i Moračina Istorija SK ocjenjuju kao službeni prikazi (parteiamtliche Darstellungen! 419). Opsežnu diskusiju koja je poveljena o prvom djelu autor je, na žalost, previdio.

Budući da autorov izvještaj nije nikakva bibliografija, on ne treba da obuhvati svu literaturu nego samo one priloge koje autor, iz bilo kojeg razloga, ocjenjuje kao vrijedne spomena. Uvažavajući nemogućnost da autor sam savjesno izvrši takav izbor, treba ipak požaliti što

se u ponekom slučaju nije s više pouzdanja oslonio na historiografske prikaze kojima se inače služio. U tom slučaju ne bi, na primjer, previdio radove Nedima Filipovića, Mirjane Gross ili Ljube Bobana koji su objavljeni još prije 1966, a ne bi izostavio i neka druga djela kao »Bune seljaka i pučana« od Stj. Antoljaka (spominje naprotiv, Čulinoviću knjigu o seljačkim bunama, iako je znatstvena kritika u nas nije povoljno ocijenila) ili »Političke i pravne prilike za vreme privremene vlade DFJ« od B. Petranovića.

Teško je, dakako, reći što bi još sve trebalo unijeti u takav prikaz, ali se u poglavlju: »Bibliographie, Historiographie«, koje je historičaru svakako najpotrebnije, moglo zabilježiti i pokretanje historijske Bibliografije rasprava i članaka (I. sv. 1965), u izdanju Leksikografskog zavoda, te Enciklopedija Jugoslavije, koja je do zaključno 1965. obuhvatila u 6 svezaka natuknice od A-P. Autor je, osim toga, previdio da je JAZU 1964. izdala »Popis izdanja 1945—1964.« (str. 107), koji se nadovezuje na stariji Popis izdanja JAZU iz 1951, naveden od njega u bilj. 6.

Od pogrešaka u pojedinostima smeta zamjena D(ominika) i O(lega) Mandića (395 i 396); spomen O. Bihalji-Merina (396) među predstavnicima »izvanjugoslavenskih istraživanja« o bogumilstvu; dovođenje jugoslav. referata o nacionalnim problemima Habsburške monarhije u vezu s X kongresom u Rimu 1955 (415) mjesto s XI kongresom u Stockholmu 1960 itd.

Ne bih se, najzad, mogao složiti s neobrazloženom tvrdnjom autora da se radovi F. Čulinovića »mogu smatrati karakterističnima za današnje shvaćanje u Jugoslaviji« (416), iako ih on sam ocjenjuje kao »temeljite« (gründlich; 416).

Unatoč spomenutim nedostacima, od kojih se neki mogu opravdati znatnim poteškoćama koje takav opsežan pregled stavlja pred pojedinca, prilog K.-D. Grot-husena zavređuje našu pažnju i u mnogočemu nam može korisno poslužiti.

Jaroslav Šidak

TRI PRILOGA POVIJESTI HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE

U sv. I (1967) »zbornika Franj. provincije presv. Otkupitelja«, koji izlazi u Splitu pod imenom: »Kačić« (ur. J. Soldo i K. Jurišić), izašao je, među ostalim, »nacrt monografije« o Fra Stjepanu Zlatoviću od K. Kosora (str. 205—303).

Stjepan Zlatović (1831—91) je već kao župnik i gvardijan u Kninu (1859—63) počeo istraživati arheološke ostatke iz starohrvatskog doba na Kapitolu i u Biskupiji, pa je o njima prvi i pisao (1870), a 1885. je kao kustod poradio na premeštaju fra L. Maruna u Knin, što je 1887. urodilo osnivanjem »Hrvatskoga starinaranskog društva«. Zlatović je tada izabran za »naučnog izvijestitelja« i prvoga počasnog člana toga društva. Kao župnik na Danilu (1867—71) pokazao je velik interes za arheološke ostatke kojima to mjesto i danas obiluje, pa je prvi o njima i izvijestio (1870). Među različitim prilogima, u kojima je pokušao riješiti neka topografska pitanja, najopsežniji mu je spis: »Topografičke crtice o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve« (Starohrvatska prosvjeta 1895—97), koji nije više uspio završiti.

Godine 1880. je kongregacija reda odlučila da Zlatović napiše povijest franjevačke provincije u Dalmaciji, a rezultat velikog truda i mara koji je u taj rad uložio bilo je djelo: »*Franovci Države Presvetoga Otkupitelja i puk hrvatski u Dalmaciji*« (Zagreb 1888). Izdao ju je na vlastiti trošak, a kako autor napominje (253), njegova redovnička braća nisu za tu knjigu pokazala dovoljno razumijevanja. Autor je opširno prikazao njezino nastajanje (241—253), a svoju je ocjenu toga djela sazeo u konstataciju da je ono, »doduše, zastarjelo s obzirom na jezik, stil i metodu obradbe«, ali da je »po svom bogatom sadržaju [...] i danas svježije i takvim će i dalje ostati« (280). Svakako, Zlatovićeva knjiga, iako ima nedostataka, ipak je zadržala svoju vrijednost do danas, prvenstveno po neobjavljenoj građi kojom se on obilato poslužio.

Zlatović je, kako Kosor pokazuje, posvetio naročitu brigu upravo skupljanju izvora pa je i namjeravao da ih izda kao posebno djelo, ali do toga nije došlo. Tek je neke veće dokumente, s vrlo vrijednim podacima, izdao u Starinama JAZU (Kronika o. Pavla Šilobadovića o četovanju u Primorju, iz razdoblja 1662—86, i Izvještaj o Bosni god. 1640. o. Pavla iz Rovinja).

Miroslava Despot ocrtala je u »Senjskom zborniku« III, 1967—68, str. 210—221, »Život i rad Petra Matkovića (1830—1898), prvog profesora geografije na zagrebačkom Sveučilištu (1883—93)«, koji po svojim prilogima historijskoj geografiji zauzima istaknuto mjesto i u hrvatskoj historiografiji. Iako je T. Smičiklas o njemu 1900. napisao oveći nekrolog (Ljetopis JAZU 14), M. Despot je uspjela da biografiju Matkovića dopuni novim podacima iz njegove korespondencije i novina.

Već 1852, kada je Kukuljeviću poslao svoj prvi historijski tekst, Matković je »povjesticu« nazvao svojim »najmilijim predmetom«, pa iako je interes usmjerio poglavito na historijsku geografiju, ipak je usporedo proučavao i povijest trgovine, kojoj je u nas polagao prve temelje. S toga se područja ističe njegova opsežna rasprava: »Prilozi k trgovačko-političkoj historiji republike dubrovačke« (Rad JAZU 7 i 15, oko 150 str.), uz koju je u Starinama 1, 1869, objavio i izvornu građu. Pored njegova životnog djela: »Putovanja po balkanskom poluotoku XVI. vieka« (u 13 sv. Rada, od 1879—98, s oko 1100 str.), koje i M. Despot spominje, ne mogu se zanemariti i neki drugi radovi Matkovića koji su zadržali vrijednost do danas. To su napose: »Putovanja po balkanskom poluotoku za srednjega vieka« (Rad 42, 1878) i rasprava o »Gjuru Husu, Hrvat u iz Rasinje, glasovitom putniku XVI v.« (Rad 55, 1881), kojega je opis njegovih lutanja do Indije izdao i. g. u Starinama 13 (taj je latinskim jezikom pisani tekst preveo P. Grgec u izdanjima Društva sv. Jeronima).

Među novim podacima, koje M. Despot iznosi, pažnje su vrijedni oni koji se odnose na aktivnost pravaške omladine 1873

(brošura u kojoj ona napada Matkovića zbog njegova priznavanja Srba i Slovena u Hrvatskoj kao posebnih naroda; 215) i 1877 (Matkovićevo pismo Đ. Daničiću o reakciji na pisanje ruskog historičara A. A. Majkova; 217).

Rad Milana Šufflaya na albanskoj povijesti opširno je izložio Lazar Dodić u »Studia albanica Monacensia« (zbornik In memoriam Georgii Castriotae Scanderbegi, München 1969) pod naslovom: »Der Beitrag Milan Šufflays zur albanischen Geschichtsforschung« (str. 47—67). Radi se o prvom prikazu te vrste, pri čemu se autor nije ograničio samo na iscrpno rezimiranje pojedinih Šufflayevih djela nego je uzeo u obzir i noviju literaturu, domaću i stranu. S pravom je istakao veliko značenje koje su ta djela zadržala do danas, a pored toga s dovoljno podataka potkrijepio svoju konstataciju o odlučnoj ulozi M. Šufflaya u radu na izdavanju zbornika »Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia« I—II, Beč 1913. i 1918, koji je pokrenuo L. Thallóczy, a za koji je i K. Jireček pridonio dragocjenu građu iz dubrovačkog arhiva. Šufflay je, na poziv bečke Akademije 1929, pripremio za tisak i treći svezak, ali je taj nestao poslije njegove tragične smrti 18. veljače 1931, kada je policija zaplijenila njegovu rukopisnu ostavštinu.

O zanimljivoj i vrlo složenoj ličnosti Milana Šufflaya nema još nikakva temeljitijeg rada, osim prikaza J. Horvata u knjizi: »Hrvatski panoptikum« (1965, str. 171—228), koji doduše ima svojih prednosti, ali se ne može smatrati historografskom studijom. Još 1942. je S. M. Štedimlja izdao knjižicu s naslovom: »Šufflay«, ali osim njegove bibliografije (Dodić je ne spominje) donio je tek nekoliko oskudnih podataka o njegovu životu.

Na žalost, ni Dodićev prikaz Šufflayeva života, koji čini prvi dio njegova priloga (47—52), ne može nas iz više razloga zadovoljiti. Šufflayeva politička djelatnost, koja je za cjelovitu ocjenu njegove ličnosti izvanredno značajna, mnogo je složenija i protivurječnija nego kako je Dodić ocrtava. Njezin se prikaz ne može is-

crpsti s neodređenim izrazom: »politički razlozi«, kada je riječ o pojedinim važnim prekretnicama o Šufflayevu životu, niti s opisom njegove doista tragične smrti, za koju Dodić — s ogradom »čini se« (51) — baca odgovornost na »kraljevski dom«.

Međutim — Šufflay je za vrijeme bano- vanja Pavla Raucha bio 1908. imeno- van izvanrednim profesorom pomoćnih historijskih nauka na zagrebačkom sve- učilištu, iako dotada nije imao privatne docenture, pa je kao mađaron-rauchovac, kakvim je i kasnije ostao, naišao na že- stok otpor studenata koji su čitava četiri semestra bojkotirali njegova predavanja. Nakon rata ga je Narodno vijeće 8. XI 1918, na vlastitu molbu, umirovilo. Ako se ove činjenice ne uzmu u obzir, Dodi- čeva tvrdnja da Šufflay »nije mogao iz političkih razloga vršiti svoje profesorsko zvanje« i da je »u 39. godini života (1918) bio penzioniran« (49) lako može čitaoca navesti na neispravan zaključak o Šufflayevu oporbenom stavu prema ma- đaronskom režimu.

Osim toga, ne valja zaboraviti da je Šufflay, kao član užeg vodstva Hrvatske stranke prava (frankovaca), 1924. vrlo ak- tivno sudjelovao u pregovorima s N. Pa- šićem i radikalima, koji su pregovori po- stigli vrhunac »u planu o osnivanju Hr- vatske radikalne stranke (ili možda o fuziji s radikalima) pa čak i u spremno- sti frankovaca da se odreknu svojih pro- gramatskih načela« — kako konstatira H. Matković u svojoj raspravi: »Veze iz- među frankovaca i radikala od 1922— 1925« (HZ XV, 1962, 56). To se doga- đalo u doba kada su uspostavljeni prvi dodiri između Stj. Radića i Pašića, kao predsjednika vlade, i kada su radikali »pokušali da pregovorima s najekstrem- nijom hrvatskom grupom oslabe hrvatski front koliko više mogu« (na i. mj., 57).

Iznenaduju neki Dodićevi podaci o hr- vatskoj povijesti i historiografiji. Podatak o Crvenoj Hrvatskoj ne potječe od arci- đakona Tome (49, bilj. 4) nego od popa Dukljanina, niti se izdanje zbirke Rač- koga Documenta (1877) može označiti kao drugo izdanje prvog sveska Kuku- ljevićeva Codexa, a prvi svezak Smiči- klasova Codexa, označen brojkom II

(1904) kao novo prerađeno izdanje drugog sveska iste Kukuljevićeve zbirke (48, bilj. 3). Spomenuta djela Račkog i Smičiklasa, kome je pri tom uvelike pomogao Šufflay, potpuno su samostalna i po svojoj se kon- cepciji bitno razlikuju od Kukuljevićeva Codexa.

Čini se da se u slučaju statuta alban- skog grada Drivasta, koji je — kako Do- dić navodi (54) — izdao Šufflay 1927, radi o nesporazumku. Te je godine Šufflay u Biblioteci Arhiva za arbanasku starinu, jezik i etnologiju 4, koju je izdavao H. Barić, objavio statut kaptola katedralne crkve u Drivastu — kako to konstatira i sam Barić u Enc. Jug. I, 164 — a ne statut grada. Uostalom, to se iz naslova koji sam Dodić citira (54) jasno vidi. (O postanku tog izdanja usp. članak: »Jedan značajan uspjeh našega proučavanja Al- banije, Politika 6. IV 1927.)

J. Šidak

PRILOZI LJ. DOKLESTIĆA UPOZNAVANJU MAKEDONSKE POVIJESTI

Ljubiša Doklešić je od 1964. objavio više priloga povijesti makedonskog naro- da, s težištem na XIX stoljeću i na pro- blemu etnogeneze makedonske nacije.

Taj je rad započeo s knjigom »Kroz historiju Makedonije« (Školska knjiga, Zagreb 1964, str. 300), koja je savjesno i kritički priređena hrestomatija izvornih tekstova što, u cjelini, sadržavaju među- sobno dobro povezan pregled povijesti makedonskog naroda, od prve pojave Sla- vena na tlu Makedonije u početku VII st. do 2. zasjedanja ASNOM-a u prosincu 1944. godine. D. se pri tom nije ograničio samo na izbor tekstova, koje je, u surad- nji s nekim poznatim stručnjacima, do- nio u prijevodu i snabdio korisnim bilješ- kama, nego je pojedine odjeljke povezoao opširnim uvodima, a svaki izvor popratio kraćim objašnjenjem. Na taj način je uspio da vrlo plastično prikaže cjelovitu povijest makedonskog naroda, pa je nje- gova knjiga i danas jedini pregled ove povijesti na hrvatsko-srpskom jeziku, ko- ji zadovoljava ne samo potrebe nastave

nego i nauke. Knjiga, dakako, ima i nekih nedostataka, ali — kako je istakao dr Blaže Ristovski u svojoj opsežnoj ocjeni (Prosvetno delo XXI, Skopje 1965, 306—313) — oni su »u najvećem broju slučajeva posljedica slabosti koje nosi i naša makedonska historijska nauka«. Vrijednost knjige povećavaju tumači ličnih imena, geografskih i etničkih naziva, stranih i manje poznatih riječi te kratice, različite ilustracije i jedna pomnivo izrađena historijska karta Makedonije, s etničkim granicama.

Rad na spomenutoj knjizi i oni tekstovi autora u njoj koji se odnose na vrlo složeno pitanje etnogeneze makedonskog naroda omogućili su kandidatu da na simpoziju održanom u Skoplju 1966. pročita svoj zapažen referat: »*Makedonskata osvoboditelna borba i makedonskoto nacionalno prašanje*«, koji je objavljen u zborniku: »Razvitok na državnosta na makedonskiot narod«, Skopje 1966, 75-86. Treba istaći da je taj referat, iako obrađuje jedan izvanredno osjetljiv problem, pisan s punim osjećajem odgovornosti prema znanstvenoj istini: Nešto skraćen izvod iz tog referata D. je pod naslovom: »*Makedonsko pitanje*« objavio u »*Maloj političkoj enciklopediji*«, Beograd 1966, 601—603.

D. je u povodu nekih rasprava D. Zografskog obratio naročitu pažnju problemima ekonomskog razvoja u Makedoniji u XIX i XX st. (do 1912), koji su do danas ostali nedovoljno objašnjeni, ne samo zbog oskudnih podataka nego i zbog metodički neispravnog pristupa.

U prilogu: »*O kreditnom sistemu u Makedoniji u XIX st. i na početku XX st.*«, HZ XVIII, 1965, 215-238, D. je težište svog izlaganja položio na »dva bitna momenta: položaj pojedinih društvenih slojeva na novčanom tržištu Makedonije i djelatnost susjednih nacionalističkih propagandi na planu kreditiranja«. Služeći se mnogim arhivskim podacima, D. je znatno dopunio i korigirao rezultate Zografskog.

Drugi je takav prilog: »*O razvoju predačivačke industrije u Makedoniji na kraju XIX i na početku XX st.*«, Radovi Odsjeka za povijest 6, 1968, 138—160. Pošto

je s pravom osporio ispravnost periodizacije u Zografskog i, kao metodički pogrešno, osudio njegovo inzistiranje na širem geografskom području Makedonije, s težištem na industriji Soluna, D. je, dopunjujući podatke Zografskog, došao do ovih zaključaka: u 70. i 80. godinama XIX st. bilo je svega »nekoliko tvornica u punom smislu tog pojma« i to samo na jugu (danas u Grčkoj); pravac industrijalizacije je išao od Soluna prema sjeveru i pri tom su se manufakture samo izuzetno pretvarale u tvornice; makedonski nacionalni kapital, o kojem nema dovoljno podataka, bio je vrlo slab. D. je, među ostalim, opravdano odbacio pretpostavku Zografskog da velik broj gradskog stanovništva nužno upućuje na zaključak o razvijenoj privredi, napose industriji.

Na osnovu pomnivo skupljenih podataka iz literature i arhivske građe, D. je pokušao da prikaže udio Makedonaca u unutrašnjem razvoju Srbije u XIX stoljeću. Učinio je to u raspravi pod naslovom: »*Makedoncite vo Srbija i nivnoto učestvo vo nejziniot stopanski opštestven život vo XIX vek*«, Glasnik na Institutot za nacionalna istorija XIII/1—2, Skopje 1969, 5—36. Iako su podaci o toj raspravi vrlo instruktivni, D. nije zbog prirode izvorne građe mogao uvijek povući jasnu granicu između pravih Makedonaca i drugih došljaka iz Makedonije, napose Cincara, što za donošenje nekih uopćavajućih zaključaka nije nevažno.

J. Šidak

PROBLEMI ILIRIZMA U SAOPĆENJIMA POLJSKE AKADEMIJE NAUKA

»Sprawozdania« o sjednicama komisije odjela PAN u Krakovu za g. 1966. donose rezimee dvaju radova dvojice nastavnika na Filozofskom fakultetu u Krakovu, dra Mirosława i dra Vilima Frančića o nekim problemima ilirskog pokreta.

Mirosław Frančić izvješćuje o svom radu: »*Historijski izvori ilirizma*« (494—497). Iako poljska literatura poznaje više dobrih i originalnih prinosna objašnjenju raz-

ličityh problema u hrvatskom narodnom preporodu, uglavnom književnih, ipak im već dosta dugo nije obraćala pažnju. S dobrim poznavanjem novije literature u nas, autor je uspio da pregledno izloži ideologiju ilirizma i njegovu historijsku uvjetovanost. Sažetost teksta, dakako, ne dopušta da se u nekim važnijim pojedinostima upozna i argumentacija autora. Uza sve to mislim da je vanjskim utjecajima pridao veće značenje nego što su ga imali, pogotovu ako se ono svede na studij vani, kao što je to on učinio. Nadalje, koncepcija J. Draškovića ne može se ocijeniti kao »bliska austroslavizmu«, jer joj nedostaju njegove osnovne postavke — kako misaone tako i političke. U stvari, austroslavizam ne »oživljava« nego postaje politikom iliraca tek u vrijeme revolucije 1848, u toku mjeseca svibnja, i ostaje to sve do oktobra na početku mjeseca ožujka 1849. Iako autor računa s političkom »polarizacijom« unutar pokreta na desnicu i lijevicu, koju podjelu ne smatram tako izrazitom, ipak »ljevicu« u socijalnom pogledu ispravno ocjenjuje kao liberalnu, a ne demokratsku. (Na kraju još samo jedna primjedba: pjesnik P. Štóos nije bio Slovenac.)

Vilim Frančić, otac Miroslawa, rezimira svoj rad o »*Jezičnim problemima u epohi hrvatskoga narodnog preporoda*« (497—500). Autor je dobro prikazao i objasnio ortografske i jezične probleme — ukoliko se radilo o jedinstvenom književnom jeziku — koji su za ilirce značajni, a ocrtao je i daljnji razvoj tih problema u nas do novosadskog dogovora 1960. Pri tom, zacijelo pod dojmom pisanja F. Fanceva, razlikuje u političkom ilirizmu »prvu fazu« »prije Gaja«, koja se, prema njegovu prikazu, ograničavala na hrvatsku državnost, kajkavsko narječje i težnju za ujedinjenjem hrvatskih zemalja. Međutim, ako se pod ilirizmom pomišlja na ideologiju ilirskog pokreta ili na sam pokret — kako to rade njegovi sudionici — onda takvo odvajanje nije opravdano. U prethistoriji pokreta dolazi jasno do izražaja šira južnoslavenska ideja, a u fazi obilježenoj Gajevom djelatnošću borba za državnost Hrvatske.

Jaroslav Šidak

SPOMENICA U POVODU PROSLAVE 300-GODIŠNJICE SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

U toku prvih pet desetljeća svog postojanja od 1874—1924. zagrebačko Sveučilište je izdalo tri spomenice. Kasnije je, doduše, još jednom prilikom 1949. svečano proslavilo »280-godišnjicu visokoškolske nastave u Zagrebu« (usp. Sveučilišni list 1. I 1950, br 1), ali novu spomenicu nije više priredilo.

Svaka od tih triju spomenica odlikuje se nekim posebnim obilježjima. U prvoj (Spomenica na svečano otvorenje Kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, prvoga hrvatskoga, 1875) to je prikaz »Postajanja sveučilišta od g. 1861. do 1874.« (str. 5—49), zatim govor prvog rektora, historičara Matije Mesića (str. 81—104), u kojem je on ocrtao razvoj višeg i visokog školstva u Hrvatskoj, te najzad dokumentarna građa, dotada neobjavljena (među ostalim i tekst diplome Leopolda I 23. IX 1869, prema prijepisu u Bečkom dvorskom arhivu). Druga spomenica (1900) ograničila se na razvoj Sveučilišta u prvih 25 godina i, među ostalim, sadržava dragocjene statističke tabele o slušačima (136—185), napose o njihovom socijalnom porijeklu. Trećoj spomenici (1925) daje osobit pečat rasprava Vj. Klaića o »Pretečama Sveučilišta« (1—54), iako je on u njoj prenio potpun tekst svoga starijeg rada o »Kraljevskoj akademiji znanosti« (Hrvatsko kolo VII, 1912),

O daljnjem razvoju Sveučilišta od 1924. do 1968. ima tek nešto oskudne literature, pa je za najnoviju spomenicu trebalo ovo razdoblje obraditi potpuno iz temelja, utvrđujući pojedine osnovne činjenice i povezujući ih u sistematski razvojni prikaz.

Na taj je način prvi dio Spomenice ispunila do sada najcjelovitija »Povijest visokoškolske nastave u Zagrebu«, izrađena u obliku samostalnih monografija koje slijede poslije predgovora rektora I. Supeka i »Općeg pogleda na tristo-godišnji razvoj visokoškolske nastave u Zagrebu« od J. Šidaka, glavnog urednika Spomenice. Nada Klaić obradila

je povijest isusovačke akademije (Neo-academia Zagrabienensis 1669—1773; str. 21—47); J. Šidak, Akademiju znanosti (Regia Scientiarum Academia, 49—78) do 1850; M. Bosanac, Pravoslavnu akademiju (79—90) do 1874; J. Šidak razvoj Sveučilišta do prvoga svjetskog rata (91—123); Hodimir Sirotković Sveučilište između dva rata (125—171); J. Šidak, Sveučilište za vrijeme rata i okupacije (173—184); A. Milušić, H. Sirotković i Sl. Lang, Sveučilište od oslobođenja do uvođenja društvenog upravljanja 1954 (185—239) i J. Adamček Sveučilište od 1954—68 (241—289).

Za razliku od prijašnjih spomenica, u toj najnovijoj je naročita pažnja obraćena »Povijesti studentskog pokreta«, koju su napisali J. Šidak (do otvaranja Sveučilišta, 437—449), Mirjana Gross (do izbijanja I svjetskog rata, 451—479), Vojo Rajčević (između dva rata, 481—498), Narcisa Lengel-Krizman (za vrijeme rata i okupacije, 499—507) i P. Požar (do 1968, 509—523).

Treća oveća skupina sadržajno povezanih tekstova sastoji se od samostalnih priloga okupljenih pod zajedničkim naslovom: »Sveučilište i društvo«, i to: Samoupravljanje na Sveučilištu (E. Pusić), Sveučilište i društvena praksa (M. Herak), Međunarodne veze Sveučilišta (Vl. Serdar), Izdavačka djelatnost Sveučilišta (H. Požar), Pučko sveučilište (Vl. Filipović i H. Sirotković), Nacionalna i sveučilišna biblioteka (M. Rojnić), Društvo visokoškolskih nastavnika (A. Goldštajn) i Sport na Zagrebačkom sveučilištu (H. Macanović). Tekst o nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci opširan je prikaz njezina razvoja od knjižnice isusovačke akademije do danas (573—623).

Četvrta skupina priloga obuhvaća izvještaje o »Sveučilišnim ustanovama« tj. institutima i ustanovama koji neposredno ulaze u sklop Sveučilišta.

Posebnu grupu tekstova, koja po svom značaju potpuno odudara od ostalih, čini izbor od jedanaest dokumentarnih tekstova važnih za povijest visokoškolske nastave u Zagrebu do otvaranja Sveučilišta 1874. Dokumenti, pisani u origi-

nalu na latinskom jeziku, donose se usporedo u originalu i prijevodu (V. Gortana). Među njima se prvi put objavljuju: govor Nikole Škrleca prvom profesorskom vijeću Akademije znanosti 11. X 1776, Statut za učenike i studente ove Akademije iz g. 1826, nastupno predavanje o narodnom jeziku Matije Smodeka od 8. XI 1832. i uvodnik kojim »Radnički prijatelj« 19. X 1874. pozdravlja otvaranje Sveučilišta.

Svi naprijed spomenuti tekstovi, zajedno s pregledom rektora i počasnih doktora (uz odgovarajuće portrete i tekstove), čine zajedno s indeksom imena prvi svezak Spomenice (727 str.) U drugi svezak (600 str.) uvršteni su prilozi razvoja pojedinih fakulteta te visokih i viših škola u sastavu Sveučilišta od 1874. dalje. Među njima su najopširniji tekstovi o Filozofskom (ur. J. Adamček; razvoj Odsjeka za povijest izložio je T. Raukar) i Pravnom fakultetu (N. Tintić). U brojnim tabelama (i grafikonima), koje je izradila Zora Steinman, sadržani su podaci o studentima, njihovu socijalnom porijeklu, diplomiranju, napuštanju studija i doktoratima te podaci o nastavnom i pomoćno-nastavnom osoblju. I taj svezak završava s indeksom (V. Kochansky Devidé i B. Magaš).

šk.

GUNTHER E. ROTHENBERG, THE STRUGGLE OVER THE DISSOLUTION OF THE CROATIAN MILITARY BORDER, 1850—1871, *Slavic Review* XXIII, No. 1, March 1964, 63—78.

Rad američkog historika Gunthera E. Rothenberga: »*Borba oko razvojačenja hrvatske vojne Krajine, 1850—1871*«, izrađen na osnovu arhivske građe iz Ratnog arhiva u Beču i literature vezane uz problematiku razvitka Habsburške monarhije u 1860-tim i 1870-im godinama predstavlja, s obzirom na osjetljivu prazninu radova o krajiškoj problematici u XIX st., nesumnjivo vrijedan prilog njenom potpunijem upoznavanju.

Kako se iz samog naslova vidi, rad bi u prvom redu trebao da razmatra pitanje Vojne Krajine u hrvatskoj politici, s obzirom na to da je ideja o potrebi ujedinjenja hrv.-slav. Vojne Krajine — koja po svom opsegu čini gotovo polovinu teritorija i stanovništva Hrvatske i Slavonije — postala osobito od revolucije 1848/49. predmet stvarnog interesa te politike. Međutim, autor je u potpunosti zanemario hrvatsku komponentu u borbi oko razvojačenja i svoj je rad koncipirao kao isključiv sukob između Ugarske i Austrije, odnosno vojničkih faktora u Beču. Takav pristup problematici razvojačenja, tj. nepoznavanje unutrašnjeg razvoja hrv.-slav. Vojne Krajine, osobito poslije revolucije 1848/49, otežali su autoru razumijevanje prave suštine sukoba između Pešte i Beča u borbi oko razvojačenja Krajine. Naime, glavni politički faktori u Monarhiji bili su svjesni neminovnog opadanja Vojne Krajine u njenom vojničko-strateškom značenju, ali nisu pomišljali i na jedino prirodno rješenje njenog daljeg statusa tj. pripojenje Hrvatskoj. Naprotiv, Vojna Krajina postaje u njihovoj politici upravo zbog te činjenice značajan problem, jer su ti faktori ipak bili svjesni svih mogućih poremećaja u postojećoj konstelaciji političkih snaga u Monarhiji, ako bi se tom problemu prišlo s potrebnim političkim realizmom, tj. iz aspekta ujedinjenja hrvatskih zemalja.

Na osnovu zapisnika sjednica ministarskog savjeta za zajedničke poslove Austrije i Ugarske, G. E. Rothenberg donosi vrlo zanimljiv prikaz sukoba između Andrassyja i ministra rata Johna u rješavanju pitanja o razvojačenju Vojne Krajine od 1867. do donošenja odluke o njenom djelomičnom ukidanju 1869. i razvojačenju 1871. Na početku sukoba, u vrijeme pregovora o austro-ugarskoj nagodbi, ministar rata je zahtijevao da centralno ministarstvo rata zadrži nad Vojnom Krajinom »isključivu jurisdikciju«. Tom stavu suprotstavio je Andrassy gledište prema kojem Ugarska u načelu ne bi nikad pristala na stav Johna, te je prihvaćen zaključak da se o Vojnoj Krajini raspravlja tek poslije nagodbe. Autor je stav

Andrassyja s razlogom ocijenio kao duboku sumnju prema carskoj vojsci u cjelini, te je u vezi s tim i krajišnike ocijenio »kao uvijek pripravno sredstvo reakcionarnih krugova u Beču da prvom prilikom sruše novo stanje u Ugarskoj« (str. 70).

Drugu etapu borbe oko razvojačenja Vojne Krajine vodi ugarska vlada poslije nagodbe, u kojoj ne propušta niti jednu priliku da postavi zahtjev za njeno razvojačenje. Potkraj srpnja 1869, u vrijeme rasprave o budžetu za zajedničku vojsku, ugarska regnikolarna delegacija nije prihvatila prijedlog vojnog budžeta te je dala izjavu da ga Mađari »ne odobravaju dok ne budu obaviješteni o pozitivnim koracima učinjenim u pravcu raspuštanja Vojne Krajine« (str. 73). To je uporno nastojanje Ugarske oko razvojačenja Vojne Krajine dovelo do prve veće krize dualizma. Ipak je spomenuta kriza riješena popuštanjem ugarske vlade, koja je 11. kolovoza 1869. u sjednici zajedničkog ministarskog savjeta izjavila da je Ugarska »uvijek spremna na sporazume u interesu Dvojne monarhije te bi mogla prihvatiti postepeno (potcrt. M. V.) raspuštanje Krajine« (str. 73). Rezultat popuštanja Pešte bila je odluka vladara o djelomičnom ukidanju Vojne Krajine, 13. kolovoza 1869, i to Varaždinske Krajine, a nakon francusko-pruskog rata, 1871, donesena je odluka i o postepenom razvojačenju čitave Vojne Krajine uključujući tu, dakako, i Banatsku Krajinu.

Može se postaviti pitanje da li je odluka o ukidanju Varaždinske Krajine, odnosno da li je popustljiv stav ugarske vlade 1869. ipak urodio određenim uspjehom Pešte? S obzirom na činjenicu da je Vojna Krajina, potpomognuta vojničkim faktorima Beča, predstavljala stvarnu opasnost za Ugarsku, upravo je ukidanje Varaždinske Krajine oslabilo utjecaj vojnih faktora Monarhije. Naime, Varaždinska Krajina s nastavkom na Slavonsku, zatim preko banske na hrvatsku Krajinu, neposredno je, preko Međimurja, bila povezana s teritorijem Ugarske. Osim toga, Varaždinska Krajina je bila i u neposrednoj blizini gradišćanskih Hrvata, koji su se od seobe u XVI st. smjestili

u zapadnu Ugarsku a kojima se, u vrijeme revolucije 1848/49, obratio ban Jelačić svojim proglasom, kada je s vojskom prešao Dravu. Dapače, prema nekim podacima, gradišćanski Hrvati su znatno utjecali na vojničke uspjehe Hrvata u borbi s Mađarima, što Mađari 1869. god., tj. nakon 20 godina, nisu mogli zaboraviti. Prema tome, kompromis između Beča i Pešte, u borbi za razvojačenje Vojne Krajine, ipak je značio uspjeh Mađara.

Mirko Valentić

ALBE V I D A K O V I Č, »ASSERTA MUSICALIA« (1656) JURJA KRIŽANIĆA I NJEGOVI OSTALI RADOVI S PODRUČJA GLAZBE, Rad JAZU 337, 1965, 41—160.

Iako se veći dio ovog rada iz pera jednog muzikologa odnosi na jedini spis Jurja Križanića koji je — osim njegovih četiriju pjesama u Kircherovu zborniku 1652 — objavljen još za njegova života, autor se nije ograničio na temu u naslovu nego je obrađuje u širem okviru Križanićeve biografije i pri tom samostalno rješava različita pitanja koja s tom temom nisu neposredno povezana. Ponekad je, doduše, u tom pogledu otišao predaleko, ali je njegov metodički postupak u načelu potpuno ispravan. Izrazio ga je ovim riječima u Zaključku: »Koliko je god biografski dio ove rasprave samo nužni okvir, potreban da se u njega smjeste pojedini događaji u vezi s Križanićevom glazbenom djelatnošću, sve je biografske podatke starijih i novijih autora trebalo opet potanko ispitati, a djelomice i dopuniti, kako bi se što sigurnije došlo do stvarnih i psiholoških preduvjeta koji su doveli do nastanka u prvom redu traktata *Asserta musicalia*, a onda i ostalih radova s područja glazbe« (133).

Rezultat takva provjeravanja dosadašnje literature nije malen. Vidaković je, protivno Jagiću, nesumnjivo dokazao da je K. polazio gimnaziju u Zagrebu od šk. god. 1629/30. do 1634/35, a da je već od 19. XII 1635. boravio na filozofiji u Grazu, gdje je 5. VIII 1638. postigao stupanj magistra (52, bilj. 32). U vezi s ovim

podacima potkrijepio je daljnjim dokazima datiranje Križanićeve rođenja »potkraj 1617« (43).

Prazninu u Križanićevu životu od kasne jeseni 1648, na povratku s prvog putovanja u Rusiju, do početka 1650, kada se pojavljuje u Beču, Vidaković ispunjava vrlo vjerojatnom pretpostavkom, da je K., pošto je teže obolio, ostao kod ostrogonskog nadbiskupa Đure Lippaya, u Trnavi ili negdje drugdje (98). Osim što je K. u posveti svojih »Muzičkih tvrdnja« nazvao Lippaya svojim dobrotvorom, on je, prema svojoj izjavi od 21. III 1658, nakon papine zabrane da ponovo ode u Rusiju, namjeravao isprva otići Lippayu i u njegovoj knjižnici nastaviti s radom. Ova se pretpostavka svakako čini vjerojatnijom od one koju je L. M. Morduhovič izveo iz jednog Križanićeve dijaloga pripisujući njemu izjavu jednog od učesnika razgovora o putovanjima u Pariz, London, Veneciju, Beč, Amsterdam i druge znamenite gradove (Iz rukopisnog nasljedstva Ju. Križanića, Istoričeski arhiv 1958, br. 1, 156).

S obzirom na činjenicu da je K. od 1656—58. stanovao u njemačkom zavodu na Campo Santo Teutonico u neposrednoj blizini crkve sv. Petra, Vidaković smatra vjerojatnim da se on onamo preselio već 1654. kada je napustio gostinjac sv. Jeronima (63).

Nije sasvim isključena ni daljnja pretpostavka, da je K. svojim spisom o proporcijama, koji je osobno predao papi, »u neku ruku već prejudicirao svoju osudu«, tj. da je »upravo ta njegova glazbena djelatnost bila razlogom što mu nije bila udovoljena« molba za ponovni odlazak u Rusiju (76).

Međutim, svoju tvrdnju da je K. — »prema naknadnom ispitivanju« — morao poginuti 12. IX 1683. pod obroncima Kahlenberga, za vrijeme nadiranja Sobjeskog prema Beču, Vidaković nije mogao potkrijepiti nikakvim dokazom.

Od rezultata koji se odnose na užu temu njegovih istraživanja treba u prvom redu upozoriti na Križanićev »književni oglas« iz 1658, u kojem naviješta jedan svoj izum i uz to spominje neke svoje muzičke radove, do sada nepoznate

(68—80). Vrlo je, nadalje, uvjerljiv zaključak Vidakovića da je K. u mladosti zapisivao narodne popijevke (58/9), a vjerojatno je i to da se njegov podatak o izumu glazbene sprave iz g. 1676. odnosi na »novum instrumentum« iz 1658. (94).

Uza sve to ima u raspravi nekih ne- tačnosti koje pokazuju da Vidaković nije uspio potpuno ovladati kompleksnom problematikom Križanićeve ličnosti. Nema, doista, opravdana razloga tvrdnji da je K. »čitavog svoga života radio za sje- dinjenje slavenskih naroda u političkom, vjerskom, kulturnom i ekonomskom pogledu« (41) i da je imao na umu »buduću veliku slavensku državu« (88). Križanićev jezik ne može se tako olako nazvati »mje- šavinom rusko-slavenskog i hrvatskog jezika« (83) niti se može ustvrditi da je Bezsonov, izdajući Križanićeve »Politi- ku«, »preveo« njezin tekst u »suvremeni ruski jezik« (83).

Nesumnjiva simpatija prema Križaniću odvela je, najzad, Vidakovića u pretjeri- vanja za koja u djelima Križanića nema ni najmanje podloge. Ne stoje tvrdnje da on u »Politici« obrađuje »prošlost, sada- šnjost i budućnost idealno zamišljene dr- žave koja ima da prednjači drugima u svakom pogledu« (84); da je »svoje inte- lektualne i fizičke sile posvetio velikoj ideji pokretanja tadašnjeg čovječanstva sve većem političkom, ekonomskom i kul- turnom napretku« (136); da se »pojavo prije vremena« i »ponesen snagom velikih ideja pokušao sam samcat ubrzati tok povijesti i uputiti se dotad neslućenim pravcima« (44); da su njegove ideje »iz- ravno« utjecale na reforme Petra I, pri čemu je on »zacrtao pravce njihova kre- tanja u javnom, političkom i kulturnom životu Rusije« (45). Tragična veličina i historijsko značenje Križanićeve ličnosti ništa ne dobivaju takvom ispraznom idealizacijom.

Jaroslav Šidak

PROSLAVA 350-GODIŠNJICE RO- ĐENJA JURJA KRIŽANIĆA U POLJ- SKOJ. »Komitet słowianoznawstwa Pol- skiej Akademii nauk« u Warszawii prire- dio je 20. II 1968. znanstveni skup po- svećen ličnosti i djelu J. Križanića, s

osobitim obzirom na Poljsku. Poslije u- vodne riječi predsjednika Komiteta prof. dra J. Krzyżanowskog održali su preda- vanja: doc. dr. Vilim Frančić, J. K. — život i djelo; dr. Mirosław Frančić, Politički i društveni pogledi J. K-a; prof. dr. Przemysław Zwoliński, J. K. i poljski jezik; doc. dr. Ryszard Łużny, Poljski pisci XVI—XVII st. u krugu lek- tire J. K-a; dr. Jan Wierzbicki, J. K. u očima Mirosława Krleže.

Od tih predavanja objavljeno je pod naslovom: »Juraj Križanić — życie i dzieło« predavanje Vilima Frančića (Sprawozdania z prac nauk. wyd. I P A N 1969, z. 1, 1—13). Oslanjajući se po- najviše na Jagićevo standardno djelo o Križaniću (1917) i uzimajući u obzir tako- der noviju literaturu, autor je dao u cjeli- lini dobar prikaz Križanićeva života i rada.

S obzirom na Jagićevo ispravno mišlje- nje o međusobnoj povezanosti katoličke i slavenske ideje u Križanićevu duhu, koje je danas već općenito prevladalo, izne- nađuje ponešto tvrdnja autora da gotovo svi jugoslavenski pisci zastupaju mišlje- nje o isključivoj premoći slavenske na- rodne ideje u njegovoj djelatnosti (3). Pretpostavku o političkom jedinstvu Sla- vena u daljnjem razvoju Križanićeva sla- vizma (4) ne smatram opravdanom, iako autor i sam konstatira da ona »nije ni- kada bila potanje ocrtana«. Kako danas, kada raspolažemo i autografom i prijepi- som, pouzdano znamo, Križanićev opse- žan prijevod shizmatičkih spisa nosi na- slov: *Bibliotheca schismaticorum univer- sa* u originalu, a nije ga tako nazvao tek Pierling, koji je prvi pronašao prijepis toga djela. Podatak o Križanićevoj pje- smi ispjevanoj »u jeziku staroruskom« mj. »staroslovinskom« tj. crkveno-sla- venskom (7), nesumnjivi je lapsus. Iako poneko i danas zastupa mišljenje o po- stojanju bogumila na Balkanskom polu- otoku u doba protureformacije, nema u literaturi te vrste traga nekoj protubo- gumilskoj aktivnosti, kako autor pretpo- stavlja (4).

Predavanje Mirosława Frančića nije objavljeno, ali je autor u Pamiętniku Słowianskom XIX, Kraków 1969, 3—25,

pod naslovom: »Dzieje badań nad życiem i twórczością Juraja Križanića«, prikazao stanje u nauci do kojega je istraživački rad o Križanicu dotada došao. U vrlo savjesno izrađenom pregledu različitih priloga, u kojem je dostojno mjesto našla i naša literatura, Frančić je znao uvijek istaći ono što je u pojedinom prilogu bitno i novo i da uz to prema svakom mišljenju zauzme kritičko stanovište. S pravom zaključuje svoj članak konstatacijom da su oštre kontroverze u ocjeni Križanićeva osnovnog stava potisnute najzad u prilog istančanijeg vrednovanja njegovih nazora, ali da uza sve to preostaje još uvijek mnogo nedovoljno objašnjenih pojedinosti. Prema tome, nauka nije još o Križaniću »rekla svoju posljednju riječ«.

Svrha ovog lijepo napisanog članka, koji posvjedočuje temeljito poznavanje razmatrane materije, nije, dakako, bila da uzme u obzir svaki prilog o Križaniću. Ipak je poneki od njih izmakao pažnji autora, iako bi, mislim, zavrijedio da bude spomenut. Tu, prije svega, dolazi u obzir izdanje Križanićeve promemorije kardinalu Ingoliju iz g. 1641 (ne 1642!), koje je 1964. na temelju originala, kritički priredio A. K a d i ć (Jahrbücher für Geschichte Osteuropas, N. F., Bd. 12, 332—349). Uz podatak o djelu M. Sokolova (1891) mogla je naći mjesto i negativna ocjena Antuna R a d i ć a (Nova rasprava o Jurju Križaniću, Vienac zabavi i pouci, nepotpuno preštampano u Sabranim djelima A. Radića XVIII, 1939, 372—399), a uz djelo Pierrea Pascala o raskolničkom popu Avakumu (1963, 2. izd.) članak Ivana G o l u b a, Uz susret Jurja Križanića i protopop — Avakuma (Bogoslovska smotra XXXV, 1965, 357—368; o tom i drugim novijim priložima istog autora pišem na drugom mjestu ovog Zbornika).

U Zborniku koji je 1968. izašao u čast prof. J. Krzyżanowskog, pod naslovom: Literatura — Komparatystika — Folklor, Tom E e k m a n (Amsterdam) objavio je studiju »J. K. o Polsce« (177—198), koja svojom tematikom odlično dopunjava program naprijed spomenute proslave. Na žalost, nije nam poznat tekst predavanja

R. Łużnog koje se podudara s dijelom Eekmanove studije, a autor nije dosad u obilatu bibliografiju o Križaniću unio ni jedan objavljeni prilog.

Holandski slavist Tom Eekman poznat je po svojim raspravama o jeziku i pravopisu J. Križanića (posljednja, pod naslovom: J. K. et ses idées sur l'orthographe des alphabets latin et cyrillique, izašla je 1968. u 17. sv. našega »Slova«). Međutim, najnovijom studijom ulazi on u razmatranje problema koji su izrazito historijski i historiografski. Studija se, u stvari, sastoji od dva, gotovo podjednaka, dijela: u prvom autor ocjenjuje Križanićev odnos prema Poljskoj, a u drugom njegov odnos prema poljskim piscima kojima se služio pišući svoja djela. Pri tom je za pitanje političkih i vojnih odnosa poljsko-ruskih, o kojima Križanić mnogo piše, opravdano predvidio potrebu posebne studije.

Križanić nije Poljsku upoznao samo kroz literaturu; on je boravio u njoj od 1646—48. i ponovo 1658, na svom drugom putu u Moskvu (oduži boravak u Wilni nakon povratka iz Rusije ne dolazi više u obzir za razmatranje njegovih spisa koji su uglavnom nastali za vrijeme njegova izgnanstva u Tobolsku). Eekman je uvjerljivo pokazao da se Križanić, pišući o Poljskoj, ne povodi olako za piscima koje poznaje niti za mišljenjima koja su bila među suvremenicima proširena. To, dakako, ne znači da nije često i sam griješio podređujući svoje sudove nekim osnovnim shvaćanjima, s kojih je i inače polazio. To se prvenstveno odnosi na njegovu pretpostavku da su svemu zlu u Poljaka krivi tuđinci, Nijemci odnosno ono »čužebesje« (ksenomanija), koje on uopće osuđuje kao najveću manu u svih Slavena.

Jaroslav Šidak

G. N O V A K, COMMISSIONES ET RELATIONES VENETAЕ IV i V, MSHSM 47 i 48, Zagreb 1964. i 1966.

Nakon što je Š. Ljubić još 1880. objavio treći svezak »Commissiones et relationes venetae«, trebalo je 84 godine

čekati na nastavak te izvanredno važne zbirke izvorne građe. Budući da je Ljubić doveo građu do g. 1571, G. Novak je — kako sam kaže u uvodu IV sveska — još 1912. nastavio na Ljubićev rad i počeo sabirati građu, pa se »na taj način nakupio golem materijal, koji ide od 1571. godine pa sve do 1798. godine« (IV, 5). Novak je dio sabrane građe objelodanio u IV i V sv. i to: u IV sv. 40 izvještaja različitih mletačkih upravljača u Dalmaciji (generalnih providura, knezova, sindika) od 1572. do 1590, a u V sv. 26 izvještaja od 1591. do 1600. Sabirač je svakoj relaciji dodao iscrpan sadržaj na hrvatskom jeziku i brojne bilješke, što — uz dobra kazala — olakšava njihovu upotrebu.

Ta izvanredno dragocjena građa obuhvaća posljednju četvrtinu XVI st. i sadrži mnoštvo podataka o razvitku mletačke Dalmacije nakon Ciparskog rata (1570—73). U izvještajima se isprepleću egzaktni podaci (broj stanovništva, prihodi i rashodi, vojna snaga) s osobnim dojmovima izvjestilaca, što tekstovima daje obilježje neposrednog svjedočanstva o teškim prilikama u mletačkoj Dalmaciji u razdoblju kad je ona zbog turskih osvajanja bila svedena na uski obalni teritorij.

Mletački upravljači obavještavaju vladu o najrazličitijim problemima na području mletačke Dalmacije, ali ipak, na podlozi trajne i neposredne turske opasnosti, dominiraju dvije skupine pitanja: obrambena i vojna sposobnost dalmatinskih gradova od Krka do Kotora, te opseg njihovih prihoda i rashoda. U izvještajima se iscrpno opisuju utvrde dalmatinskih gradova, naoružanje, broj vojnika, što je, dakako, važno, ali su istraživaču mnogo važniji podaci o opsegu gradskih teritorija, broju stanovništva, financijskom sistemu komuna, proizvodnji i trgovini, bez kojih bi se vrlo teško prilazilo studiju tog razdoblja u prošlosti Dalmacije.

Izvještaji iz prvog decenija nakon Ciparskog rata svjedoče o teškim prilikama u pojedinim gradovima, osobito na zadarskom, šibenskom i splitskom području; u toku rata još više su turskim osvaja-

njima smanjeni distrikti Zadra, Šibenika i, osobito, Splita, dok je Trogir, na primjer, zadržao svoj teritorij. Pouzdani pokazatelji za opustošenost i gospodarsku iscrpljenost mletačke Dalmacije u tom razdoblju jesu podaci o broju stanovništva na području pojedinih gradova, kojima obiluju gotovo svi izvještaji.

Jedno od temeljnih obilježja Dalmacije u posljednjoj četvrtini XVI st. je vrlo slaba naseljenost, što je negativno utjecalo i na njezine proizvodne mogućnosti. Za Ciparskog rata opustošeni su u prvom redu kopneni dijelovi gradskih distrikata. Zadarski teritorij, je osim desetak naselja uz obalu, bio potpuno pust: premda je na njemu prije rata bilo oko 8000 stanovnika, g. 1578. bilo ih je na čitavom kopnenom dijelu distrikta svega 1600 (IV, 225). U takvim prilikama, kako ističe u svojoj relaciji iz 1581. zadarski kapetan Lorenzo Cocco, porasla je važnost zadarskih otoka u opskrbi Zadra hranom (IV, 295). Osjetno je smanjen i broj stanovnika splitskog teritorija: g. 1580. Split je imao svega 2800 stanovnika (prije Ciparskog rata oko 5000), dok je čitav splitski teritorij, vrlo smanjen u toku rata, imao jedva 4000 stanovnika (IV, 230). Sredinom 80-ih godina XVI st. na čitavom zadarskom teritoriju bilo je oko 14000 (IV, 372—7), a na šibenskom oko 10000 stanovnika (IV, 360—1). Čitava mletačka Dalmacija imala je 1580. svega oko 60000 stanovnika i to pretežno u gradovima i na otocima.

Usporedo s postepenom stabilizacijom odnosa s turskim teritorijem odvija se i suprotni proces: već potkraj 70-ih godina zadarski knezovi nastoje ponovo naseliti neka sela zadarskog distrikta (na pr. Grusi), ali bez većeg uspjeha. Prema kraju XVI st. ipak se postepeno povećava broj stanovništva: zadarski teritorij ima 1593. g. 13774 stanovnika, a od toga na terrafermi 2314 (V, 79), g. 1594. zajedno s Ninom, 14651 stanovnik (V, 106), a 1596. g. 15429 stanovnika, na terrafermi 2557 (V, 154—5); zadarski distrikt je, dakle, bio i dalje vrlo slabo naseljen. Potkraj stoljeća, 1597, splitski teritorij ima 5627 (V, 218—9), a šibenski oko 11000 stanovnika (V, 223). Na području čitave Dalmacije

bilo je 1591. svega oko 78000 stanovnika (V, 23). Prema tome, usprkos laganom porastu broja stanovnika, Dalmacija je i na samom kraju XVI st. bila slabo naseljena.

Opustošenost kopnenih dijelova gradskih teritorija uvjetovala je opseg proizvodnje na području mletačke Dalmacije i trgovačke veze s turskim teritorijem. Proizvodnja žita, vina, ulja, kao i broj grla stoke, bili su osjetno smanjeni na kopnenom dijelu mletačke Dalmacije, dok su se negativne posljedice osjetile na otocima samo neposredno nakon rata. Na kopnenom dijelu zadarskog distrikta bilo je 1581. samo oko 7500 grla stoke (IV, 294), što je neznatan broj prema velikim količinama stoke na zadarskom distriktu u XV stoljeću. Izvještaji ističu da na otocima Korčuli, Hvaru, Braču, Rabu i Krku rodi obilato vina, ali da vina nedostaje u Splitu, i to zbog smanjenog teritorija, pa se ono mora uvoziti iz Italije (IV, 229). Dalmacija je zbog prirode tla oduvijek oskudijevala žitom, a nakon Ciparskog rata se taj nedostatak još teže osjetio, pa su dalmatinski gradovi bili primorani da uvoze živo s turskog teritorija. U relacijama se ističe da osobito Zadar, Šibenik i Split vode živu trgovinu s turskim područjem, odakle dobavljaju u prvom redu žito. Prema tome, usprkos opasnosti od turskih napada ni u posljednjoj četvrtini XVI st. nije bio prekinut tradicionalni tok trgovačkog prometa između dalmatinskih gradova i njihova zaleđa, potaknut upravo turskim pustošenjem njihovih distrikata.

Ali usporedo s lokalnom trgovinom između grada i turskog zaleđa, koja je bila rezultat životne nužde, mletačka Dalmacija postaje u posljednjoj četvrtini XVI st. nosilac i velike balkanske trgovine. U toku XVI st. sve više jača trgovina između turskih dijelova Balkanskog poluotoka i zapadne Evrope, u prvom redu preko Dubrovnika (usp. o tome: J. Tadić, *Ekonomsko jedinstvo Balkana i Sredozemlje u XVI veku*, ZČ XIX—XX/1965—66, 197—204), ali se to ekonomsko jačanje osjetilo na području mletačke Dalmacije tek od posljednjih decenija XVI st. i to najviše na splitskom područ-

ju. Relacije splitskih knezova sadrže vrijedne podatke o osnivanju i radu splitske skele (1592), ali istodobno svjedoče da je trgovina s Bosnom preko Splita bila vrlo živa već i prije njezina osnivanja. Zbog toga je prihod od splitske tridesetine bio vrlo visok već u početku 80-ih godina i iznosio je 1581. g. 9524 lire, a 1582. g. 10702 lire (IV, 334).

Sve relacije sadrže obilje podataka o gradskim prihodima i rashodima, o njihovim vrstama i iznosima, a osobitu pažnju obraćaju prihodu od soli. Prema izvještaju zadarskog kneza Cristofora Canala iz 1594, državna blagajna dobiva godišnje od prodaje paške soli golemu svotu od 150 tisuća dukata (V, 111), što je izvanredno dragocjen podatak za ocjenu mletačke politike u Dalmaciji.

Usprkos tome što je turska opasnost u posljednjoj četvrtini XVI st. i dalje prijetila dalmatinskim gradovima, ipak se odnosi između njih i turskog teritorija u tom razdoblju smiruju, na što u prvom redu upućuju razvijene trgovačke veze. Mletački upravljači donose u svojim relacijama mnogo podataka o Uskocima, a nakon 1596. i osvajanja Klisa od strane Ivana Albertija izvještaji često spominju tobožnju opasnost od Habsburgovaca, izražavajući pri tom sumnju u vjernost patricijata Veneciji.

Već i ti, iz obilja građe izdvojeni, podaci upozoravaju na veliku važnost zbirke »*Commissiones et relationes venetae*« za istraživanje razvitka mletačke Dalmacije. Bilo bi vrlo korisno kad bismo uskoro dobili i iduće sveske s građom za XVII i XVIII st., jer je naše znanje o razvitku Dalmacije u tom razdoblju vrlo oskudno i fragmentarno upravo zbog neistraženosti i neobjelodanjenosti arhivske građe.

T. Raukar

JOSIP VLAHOVIĆ, *LE COMUNITA DI CHERSO E OSSERO*, Rijeka 1968, 48.

Znanstveno-popularna brošura — »opuscolo«, kako je sâm autor naziva — o prošlosti Cresa i Lošinja odlikuje se nekim specifičnostima zbog kojih je potre-

bno ukazati na njezin sadržaj i objasniti njezinu pojavu.

Knjižicom *Le comunità di Cherso e Ossero*, napisanom talijanskim jezikom, J. Vlahović je direktno odgovorio iredentistički orijentiranom povjesničaru Alfonso Orliniju, autoru monografije «Cherso», koja je izašla u Trstu (s a.) u ediciji »Historia Nobilissima — Collana di monografie di città istriane«. Uza sve to što je izdavačka aktivnost irendentistički nastrojenih krugova u Trstu, Gorici, Padovi, Bolonji i Veneciji, u kojima se naročito ističu tzv. »esuli«, poprimila posljednjih godina znatne razmjere, naša publicistička i znanstvena historiografija na nju gotovo da i ne obraća pažnju.

Nakon članka B. Stullija (*Talijanska historiografija i jadranski irendentizam*, HZ VII, 1954, 215—224) i prikaza N. Žica (*Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria*, vol. II della Nuova ser., HZ V, 384—386), u novije su se vrijeme na takvo pisanje kritički osvrnuli: B. Lukić (*La Porta orientale — Rivista giuliana di storia, politica ed arte*, JZ I, 1956, 377—79), V. Bratulić (*Atti e memorie*, vol. V (Nova Serija) za god. 1957, JZ III, 1958, 455), D. Klen (*Pagine istriane*, Anno XIII, 1963, JZ VI, 1963—66, 464—65) i M. Bertoša (*O jednom tendencioznom i preživjelom iskrivljavanju historije i kulture hrvatskog naroda u Istri* [E. Rosamani, *Vocabolario Giuliano*, Bologna 1958], Riječka revija XVI, 1967, 79—94, i *Sergio Cella, Albana d'Istria*¹, na i. mj., 343—44). Iz toga se popisa vidi da se hrvatski historičari ni brojem članaka ni njihovim opsegom nisu u većoj mjeri angažirali u praćenju i znanstvenom razobličavanju netačnih, pa i zlonamjerno iskrivljenih, povijesnih činjenica koje na stranicama brojnih časopisa, novina, posebnih brošura i knjiga iznose povjesničari-iredentisti, ističući pretenzije na Istru, Dalmaciju i otoke duž hrvatske obale. Štaviše, poneki dobri poznavaoци političkog i kulturnog razvoja irendentizma u prošlosti i sadašnjosti sve otvorenije ističu da je on izgubio društvene korijene i da se na-

lazi u sigurnom izumiranju i pored bučnih fraza koje još uvijek upotrebljava da skrene pažnju na sebe i široko razgranate nakladničke djelatnosti, koju uspijeva održavati. O tom je nedavno bilo govora i u našoj publicistici. Na seriju članaka zagrebačkog novinara Z. Gugića (*Čudovišna irendenta*, Vjesnik, 27. i 28. travnja 1968, i *Irendenta i NATO*, Vjesnik, 11—15. svibnja 1968) indirektno je reagirao I. Mihovilović ocijenivši irendentizam kao »fossil prošlosti« (*Ipak fossil prošlosti*, Glas Istre br. 20, 10. svibnja 1968; *Na marginama istarske obljetnice*, Telegram, 4. listopada 1968, i *Pozdrav Jugoslaviji iz Teatra Verdi. Osvrt na proslavu talijanske pobjede u prvom svjetskom ratu*, Glas Istre br. 1—2, Nova godina 1969). Dakako da i politički motivi, a naročito zbližavanje između SFRJ i Italije i ograđivanje talijanske vlade od irendentističkih istupa², također utječu na definitivno zamiranje interesa hrvatske znanstvene javnosti za irendentističku političko-povijesnu izdavačku produkciju.

Pravu je namjenu brošure *La comunità di Cherso e Ossero* J. Vlahović istakao tek u posljednjim rečenicama svoga rada: »In questi ultimi anni del dopoguerra è sorta 'L' Associazione Nazionale per la Venezia Giulia e Dalmazia'. Essa approva la condotta dell' elemento latino-italiano del passato, anzi la continua con scritti, aizzando l'odio fra le due parti. Raccogliendo nel suo seno i vecchi litiganti tenta di risvegliare le vecchie lotte, ormai sfumate e dimenticate, per le quali la presente generazione non sente più nè gusto nè comprensione. Sono colpi inutili, aperanze vane«. (48)

Premda autor iznosi svoje stavove mirno, potkrepljujući ih uvijek izvornom argumentacijom, ipak se na momente i u njegovu izlaganju očituje latentna ili otvorena polemička nota. To je i shvatljivo, jer se Vlahović katkada morao sup-

² Još 1958. talijanska je vlada javno pomagala irendentističku izdavačku djelatnost, pa tako, npr., u djelu E. Rosamanija, *Vocabolario Giuliano dei dialetti parlati nella regione giuliano-dalmata quale essa era stata costituita di comune accordo tra i due stati interessati nel Convegno di Rapallo del 12. XII (!) 1920*, Bologna 1958, stoji da je u nakladničkim troškovima učestvovala i *Presidenza del Consiglio dei Ministri*.

¹ Naslov *Falsificirana povijest Labina* potječe od uredništva Riječke revije.

rotstaviti neznanstvenim i primitivnim tvrdnjama F. Orlinija, npr., tvrdnji da službena upotreba latinskog jezika do kraja XVI st. i talijanskog od XVII st. dalje svjedoči o romanskoj etničkoj strukturi Cresa i Lošinja; da su talijanska prezimena nasilno slavenizirana dodavanjem nastavka *ć*, odnosno *ch* (izvori, međutim, pokazuju obrnutu sliku: najstariji dokumenti sadržavaju npr. prezimena *Moisevich*, *Golubich*, *Petrich*, koja tek mnogo kasnije postaju *Moise*, *Colombis*, *Petris* itd.; prezime samog Orlinija zabilježeno je u starim matičnim knjigama kao *Orlich*!); da *lingua illirica* ne znači hrvatski jezik, nego geografsku oznaku rasprostranjenosti talijanskog jezika; da je »skandalozno« kako su se Hrvati usudili 1918. proklamirati svoja nacionalna prava itd.

Vlahović očito dobro poznaje problematiku o kojoj piše, pa i svoje argumente potkrepljuje mnogim citatima iz radova talijanskih i hrvatskih autora (S. Mitis, Pozzo-Balbi, Š. Ljubić, T. Smičiklas, I. Beuc, B. Fučić, L. Košuta, B. Milanović i dr.), te historijskim izvorima (Općinski arhiv Osora i Cresa, Arhiv samostana sv. Franje u Cresu, Biskupski arhiv u Krku, Župne knjige, Historijski arhiv u Rijeci i Vatikanski arhiv). Zato je njegova brošura, iako opsegom manja, znanstveno superiornija od oveće Orlinijeve knjige.

Autor je dao letimičan pregled o burnoj prošlosti ova dva kvarnerska otoka, poprativši svoje izlaganje mnoštvom korisnih citata iz izvorne građe, brojnim statističkim podacima i drugim instruktivnim primjerima.

U ovoj fazi razvoja hrvatske historiografije, u kojoj se najveća pažnja obraća općim tokovima povijesnog razvoja hrvatskih zemalja, često se zapostavljaju periferne oblasti. To je slučaj i s otocima duž hrvatske obale. Mnogi cjeloviti prikazi njihove povijesti nisu nastali samo kao rezultat znanstvenog, već i poluamaterskog ili sentimentalnog pristupa pojedinaca obradi te materije (G. Novak, *Hvar kroz stoljeća*, Zagreb 1960, G. Novak, *Vis I*, Zagreb 1961, D. Vrsalović, *Povijest otoka Brača*, Brački

zbornik 6, Supetar 1968, M. Gjiivoje, *Otok Korčula*, Zagreb 1968, neštampani rukopis *Historija otoka Paga* B. Karavančića, o kojem govori A. Šonje u članku *Pag — zaboravljeni otok*, Dometi II, Rijeka 1969, 100, itd.). Vlahovićeva je knjižica skromnija od spomenutih djela, već i zbog svoje ograničene namjene, te ona ne može popuniti prazninu koja, što se tiče povijesti otoka Cresa i Lošinja, postoji u hrvatskoj historiografiji. Njezinu komunikativnost umanjuje i činjenica da je napisana talijanskim jezikom, pa bi bilo veoma korisno da autor svoj rad upotpuni i objavi hrvatskim jezikom.

Miroslav Bertoša

MIRKO VALENTIĆ, KAMENI SPOMENICI HRVATSKE OD XIII do XIX STOLJEĆA, Zagreb 1969, str. 204. Iako je ova knjiga jedan od »kataloga muzejskih zbirki« pohranjenih u Povijesnom muzeju Hrvatske, ona je plod vrlo savjesnog istraživačkog rada koji se nadovezuje na opis J. Brunšmida u Vjesniku hrvatskog arheološkog društva 1912. i na djelo I. Kukuljevića o natpisima na građevinama iz g. 1891. Autor, koji je posljednjih godina objavio tri dobra priloga o povijesti Vojne Granice (u HZ XVII i XVIII te u Senjskom zborniku I, 1965), nije se zadovoljio time da uz pojedini snimak donese samo osnovne podatke o sadržaju, provenijenciji i značenju spomenika, nego je o nekima od njih izradio čitave male studije, ponegdje i s vlastitim epigrafskim i heraldičkim rješenjima. Tek bi poneki dodatak trebalo ispraviti, na pr.: Babonići su u XV st. izvodili svoje porijeklo od rimskih, a ne goričkih, Orsinija (140); mjesto (201) »austrijski kralj« Franjo (1818) trebalo bi da stoji »austrijski car«, kako se habsburški vladari nazivaju od 1804; Vitezovićeva »Croatia rediviva« (1700) ne odnosi se samo na Hrvatsku (58) nego pod tim imenom obuhvaća sve južnoslavenske zemlje. — Lijepo opremljenom izdanju nedostaje, na žalost, sadržaj koji bi omogućio lakše snalaženje između 156 jedinica, s gotovo isto toliko snimaka.

šk.

DVADESETGODIŠNJICA VIZANTOLOŠKOG INSTITUTA U BEOGRADU

S 11. knjigom svoga »Zbornika radova« Vizantološki institut u Beogradu proslavio je 1968. dvadesetgodišnjicu svog opstanka.

Osvrćući se u uvodnom članku na rad Instituta u proteklih dvadeset godina, njegov osnivač i direktor G. Ostrogorski mogao je s punim opravdanjem i osobnim zadovoljstvom konstatirati da u izdanjima Instituta »ima ne malo značajnih naučnih rezultata, ali najvažniji su uvek ljudi, i čini mi se da je stvaranje i izgrađivanje naučnog kadra najznačajniji i najtrajniji uspeh Vizantološkog instituta« (str. 8).

Zaslugom prof. Ostrogorskog izrastao je iz jedne sekcije Istoriskog instituta SAN, osnovane 1947, institut koji je 1954. postao ustanova sa samostalnim financiranjem a 1958. se, kao i drugi instituti, potpuno izdvojio iz Akademije, ostajući i dalje najtješnje povezan s bizantolozima na beogradskom Univerzitetu, koji su, uostalom, svi iz njega i proizašli.

Od 1951. godine, kada je s »Pronijom« G. Ostrogorskog započeo svoja »Posebna izdanja«, Institut je objavio osam monografija, osim dviju od reda doktorske disertacije svojih članova, među kojima: B. Krekića, Dubrovnik i Levant (1956) i J. Ferluge, Vizantijska uprava u Dalmaciji (1957). Uz to je pokrenuo i posebnu seriju »*Vizantijskih izvora za istoriju naroda Jugoslavije*«, od koje su do sada izašla tri sveska a četvrti (s prijevodima narativnih izvora do 1204) ulazi doskora u štampu. Među suradnicima ove serije nalazi se i prof. dr. Radoslav Katičić, »izvršno obradivši koliko zanimljivu toliko i tešku prepisku Teofilakta Ohridskog« — kako ističe prof. Ostrogorski.

God. 1952. počeo je izlaziti i »*Zbornik radova Vizantološkog instituta*« u kojem je njegov urednik, prof. Ostrogorski, uspio okupiti, osim domaćih suradnika, i znatan broj bizantologa izvan Jugoslavije i tako od njega učiniti jedan od najvažnijih organa bizantoloških studija uopće. Na žalost, Zbornik nije časopis; ne-

dostaje mu kritičko-bibliografski dio i mogućnost redovitijeg izlaženja. Utoliko više treba istaći da je Institut od 1951. organizirao sistematsko obavještanje »o svim radovima iz vizantologije i srodnih oblasti koje se objavljuju u Jugoslaviji« u najstarijem časopisu te vrste — »*Historische Zeitschrift*« (München).

Institut je, najzad, s uspjehom pripremio XI Međunarodni kongres bizantologije, koji je 1961. održan u Ohridu, i 1963/4. izdao tri velika sveska kongresnih materijala, zajedno s tekstovima brojnih saopćenja.

U svojoj posljednjoj knjizi »Zbornik radova« (str. 277) donosi 16 rasprava, od kojih se neke odnose i na prošlost naših krajeva. To su: Ivanka Nikolajević, Nekoliko ranohrišćanskih reljefa geometrijskog stila iz Dalmacije (17—27); Jovanka Maksimović, Tradition byzantine et sculpture romane sur le littoral Adriatique (93—98); B. Krekić, O ratu Dubrovnika i Srbije 1327—28 (193—204); Nada Klaić, Tribuni i consules zadarskih isprava X i XI stoljeća (67—92) i J. Ferluga, Vizantija i postanak najranijih južnoslovenskih država (55—66).

Polazeći od konstatacije G. Prage (1929—30) da isprave iz Krševanova fonda u Zadru »nisu u diplomatskom pogledu autentične niti su u paleografskom pogledu originalni«, N. Klaić potkrepljuje ovu ocjenu svojom diplomatskom i, tek donekle, paleografskom analizom, prepuštajući »historijskoj kritici da utvrdi uzroke postanka« (90) onih zadarskih isprava u kojima se javljaju tribuni i consules i koje su datirane vremenom između g. 908. i 1072. Rezultat njezine analize omogućava donošenje negativnog zaključka o mišljenju da je Zadar već u X i XI st. imao komunalno uređenje ili da je u časti tribuna i konzula sačuvao ostatke mnogo starijih uredaba. Prema tome, o zadarskim tribunima i konzulima, kao nosiocima komunalnog uređenja, može se govoriti tek od druge polovice XII st., kada se i javljaju u poznatim dokumentima, a osamljeni spomen jednoga splitskog tribuna iz g. 1075. mogao bi potvrditi mišljenje E. Mayera, »prema kojem su tribuni u dalmatinskim

gradovima općinski izvršni organi, a nisu suci» (72, bilj. 20).

B. Krekić je u svom prilogu potkrijepio jednim dosada nepoznatim dokumentom iz 1328. tvrdnju M. Medinija (1953) da je i poslije ugovora u Danju 1326. potrajalo neprijateljstvo između kralja Stefana Dečanskog i Dubrovačke republike, izrodivši se najzad 1327/8. u otvoren rat. Potporu Venecije u tom sukobu Republika je bila primorana isкупiti znatnim koncesijama: da prizna proširenu jurisdikciju mletačkoga kneza, ako se radi o interesima mletačkih građana, i da tim građanima osigura bolje uvjete u naplati dugova od strane svojih građana. Međutim, kao i Medini, ni Krekić nije mogao utvrditi motive koji su do svega toga doveli, a ni uvjeti mira, sklopljena vjerojatno u ranu jesen 1328, nisu poznati.

Članak J. Ferluge u stvari je samo nacrt kojemu je svrha »da ukaže na neke probleme i da pokuša da pruža neke opštije zaključke, u nadi da će se jednog dana na drugom mestu ceo kompleks problema detaljnije obraditi« (56). Autor se, dakle, zadovoljio time da na osnovi suvremenih izvora utvrdi postojanje onih elemenata »koji u procesu stvaranja države najjače deluju i koji se prema tome u izvorima najčešće pominju«. To su: »vladajući slojevi i njihovi predstavnici (arhonti, župani, itd.), vladajući rod, kao i oni elementi na kojima počiva realna snaga novog društva: upravni aparat, ma koliko primitivan, prihodi, družina i niz drugih« (56).

J. Šidak

ZBORNIK »KAČIĆ« II, Split, 1969.

U Splitu je 1969. izašao drugi svezak *Kačića*, zbornika franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja. Zbornik su uredili J. Soldo i K. Jurišić. Iako je namijenjen istraživanju crkvene povijesti u Hrvatskoj i prinosu katolika općoj hrvatskoj baštini, njegovi suradnici nužno prelaze te uže granice i daju ponekad priloge vrijedne za našu cjelokupnu kulturnu, umjetničku, gospodarsku i političku povijest.

Kačićev »Razgovor ugodni« snažno je utjecao na hrvatski narod, osobito na njegove pučke slojeve. Ta je knjiga urasla u njegov jezični i duhovni razvitak i po sebi je izuzetan primjer u hrvatskoj književnosti. Veliko zanimanje za »Kačića« (55 izdanja) i njegovo još i danas primjetno djelovanje uvjetuje potrebu svestranog ispitivanja vrijednosti i mjesta te knjige u književnosti i modernom povijesnom razvoju. O tome piše Ivo Pederin, Kačićev »Razgovor ugodni naroda slovinskog« — susret srednjeg vijeka i modernog patriotizma (3—21).

Ante-Marija Strgačić, Kulturno-povijesno značenje samostana benediktinki Sv. Marije u Zadru u počecima njegova razvoja (23—69), piše o počecima toga samostana, njegovu imovnom stanju, etničkom sastavu, kulturno-povijesnom i umjetničkom blagu, karitativnoj i prosvjetnoj djelatnosti. Osobito ističe hrvatski značaj samostana, jer su i osnivačice i, uglavnom, kasnije redovnice bile Hrvatice, koje su se stoljećima služile hrvatskim jezikom u svojem svakidašnjem životu. Ta značajka daje samostanu posebnu znamenitost, jer je djelovao u Zadru, čija je teška prošlost zbog tuđinskih presizanja općenito poznata. Inače, taj se rad uklapa u niz rasprava i prinosi koji su već prije bili objavljeni u povodu proslave obljetnice samostana (1066—1966).

Ante Sekulić, Tri priloga hrvatskoj kulturnoj povijesti (71—100), istražuje rad nekih osoba iz prve faze u razvoju književnosti bunjevačkih Hrvata (od Mihovila Radnića u XVIII st. do Ivana Antunovića u XIX st.). Tako pobliže opisuje rad bačkih franjevaca Lovre Bračuljevića (1685 do 1737), Stjepana Vilova (potkraj XVII st. — 1743?) i Mirka Pavića (1716—80). Pri tom pisca osobito zanima što su oni pridonijeli rješavanju pravopisnih i jezičnih pitanja, a raščlanjuje i tzv. Opomene, koje se nalaze u drugim njihovim djelima. Prikazuje Bračuljevićevo nastojanje da formulira pravopisna pravila i ističe njegovo zastupanje načela: piši kako govoriš, zalaganje za fonetički način pisanja i za latinicu. O Vilovu kaže da je jednostavnije, određenije i praktičnije formulirao svoja pravila i da je otišao

dalje od Bračuljevića u uklanjanju talijanskog i smanjivanju mađarskog utjecaja u pravopisu. Pavića ocjenjuje kao neizvornog Vilovljeva učenika. Na kraju priopćuje i njihovu bibliografiju.

Josip-Ante Soldo, Samostan Majke od milosti na Visovcu (155—238), temeljit je rad o franjevačkom samostanu na rijeci Krki. Pisac je dovršio sređivanje samostanskog arhiva i pri tom sakupio podatke za pregled događaja od dolaska franjevaca na Visovac (oko 1445) do 1919.

Obradio je njegovu povijest do turskog zauzeća okolnog kraja (1522), od tada do početka mletačke vladavine (1699) i od njezina kraja (1797) do svršetka Prvoga svjetskog rata. Posebna vrijednost rada jest istraživanje gospodarskih prilika i težačkih odnosa, s podacima važnim za širu južnohrvatsku gospodarsku povijest. Prinos završava opisom crkve, samostana i djelovanja franjevaca na vjerskom polju.

Karlo Kosoř, Junačke pjesme iz Imotske krajine (239—299), analizira s više strana »Novu pjesmaricu« koju je 1939. u Šibeniku izdao fra Silvestar Kutleša, a priopćuje i kritiku Rječnika hrvatskosrpskoga književnog jezika (knjiga I—II, Zagreb—Novi Sad 1967), 393 do 413.

Trpimir Macan

POVIJESNI PRILOZI U »ZADARSKOJ REVIJI« XVI—XVII, 1967—68.

Devetstotoj godišnjici samostana Svete Marije u Zadru posvećen je dvobroj 2—3 XVI godišta. Na uvodnom je mjestu predavanje V. Novaka: »Manastir sv. Marije — riznica hrvatske devetvekovne prošlosti« (85—109). Pisac stavlja pojavu benediktinaca sa samostanom sv. Krševana u g. 918, a obnovu samostana u g. 986, te pretpostavlja da je preteču Čikina samostana, ženski benediktinski samostan Čika zatim obnovila 1066. Pisac drži da je Čika po majci polusestra Krešmira IV, a napose se zadržao na djelatnosti Čike i njezine kćerke Večenege. Istaknuo je važnost samostana koji je od

prvotnog locus credibilis-a postao dragocjen arhiv za hrvatsku povijest. Predavanje je završio opisom kulturnog rada opatica, uzaludnih pokušaja potalijančivanja samostana i poviješću samostana za Drugoga svjetskog rata.

N. Klaić: Zadar, dalmatinska metropola do XII stoljeća (111—128), ističe da je Dalmacija od VI do XII st. bila pod vrhovništvom Bizanta i da je bizantska vlast omogućila sređivanje prilika u njoj u VII stoljeću. N. Klaić kaže da je Zadar postao središte Dalmacije u VII st., nakon rušenja Salone, jer je imao sačuvan ager i biskupa, što Split tada nije imao. Zbog političke razvijenosti svakoga grada, konstatira ona, »Zadru ne uspijeva za čitavo vrijeme bizantske prevlasti da se zaista nametne ostalim gradovima kao carski predstavnik i ujedno kao vrhovna vlast. Stoga je čast dalmatinskog stratega [...] ograničena samo na Zadar« (115). Tek u XI st. Madijevci Grgur i Dobronja uspjeli su vlast stratega po prvi put proširiti izvan zadarskoga kotara (Dobronja je bio splitski arhont). U nastavku N. Klaić piše: »Čini se da su zadarski Madijevci bili u trećem deceniju XII st. dovoljno jaki da nametnu svom i splitskom patricijatu ideju o otejepljenju Dalmacije od carstva pod svojom vlašću« (123), ali je bizantski car zauzeo negativno stajalište prema njihovim nastojanjima, jer je »vrlo jasno uvidio opasnost koja prijete carstvu od Madijevaca« (124). Govoreći o otejepljenju, N. Klaić spominje i autonomna nastojanja, ali mi se ipak čini da je ovo što slijedi o tragičnom svršetku Dobronje u Carigradu u stanoovitom protuslovlju s naprijed rečenim: »I premda je [...] za ovih Madijevaca Zadar bio bliže carstvu no ikad prije i poslije, car je pre naglom odlukom odbio dragocjenu suradnju. Ta Madijevci nisu ni zahtijevali drugo nego da pod carevom zaštitom i u njegovo ime nominalnu čast dalmatinskog stratega pretvore u stvarnu.« (124) N. Klaić završava tekst baštinskim pravom Kolomana na Dalmaciju, ali ga nije pobliže protumačila.

J. Ferluga, Vizantija i Zadar (129—143), uglavnom na temelju svojih pri-

jašnjih radova prikazuje sačuvani kontinuitet srednjovjekovnog Zadra od antike i njegov razvoj.

M. Brandt, Neki elementi komunalnog razvitka srednjovjekovnog Zadra do polovine XI st. (144—158), ispituje nekoliko dokumenata iz IX i X st. i u zaključku kaže da je Zadar u X i XI st. bio samostalna i autonomna cjelina, da je njegovo stanovništvo bilo najvećim dijelom slobodno i da se bavilo poljodjelstvom, stočarstvom, ribarstvom, brodarstvom i obrtima, da je odlučivalo o svim javnim pitanjima najšireg značaja i to vjerojatno na općem zboru slobodnih ljudi. Pored tog zbora postojalo je plemićko vijeće (najugledniji tribuni i prior kao dalmatinski namjesnik), koje je moglo donositi izvršne odluke, i uže vijeće odličnika oko priora. Poseban ugled uživao je biskup. Pisac kaže da to još uvijek nije cjelovita slika zadarske komunalne strukture u ono doba.

Ostali prinosi: I. Petricioli, Umjetnost XI stoljeća u Zadru (159—166); isti, Renesansna pregradnja crkve sv. Marije u Zadru (177—183); G. Gamulin, Raspelo iz XII st. u Zadru (167—176); J. Stipišić, Inventar zadarskog trgovca Mihovila iz arhiva sv. Marije i njegovo značenje za kulturnu povijest Zadra (184—192); J. Belošević, Osvrt na dosadašnja arheološka istraživanja na kompleksu samostana sv. Marije u Zadru (193—8); K. Radulić, Konzervatorski zahvati poslije oslobođenja u kompleksu sv. Marije (199—210); I. Ostojić, Izvori i literatura za povijest samostana sv. Marije u Zadru (211—221).

U diskusiji na prigodnom skupu s pravom je izraženo mišljenje o nedovoljnom istraživanju odnosa između Zadra i hrvatske države u to doba, pa je zbog toga šteta što nije tiskano predavanje V. Cestarić o etničkim promjenama, tj. o kroatizaciji Zadra, tim više što su se s predavačevim zaključcima svi sudionici skupa složili.

A. Šupuk, Šibenska prezimena (XVI, 43—47), osvrće se na podrijetlo pučanstva u Šibeniku i kaže da se ono u grad na-

selilo s otoka i iz bližeg i daljeg zaleđa (Bosne), uglavnom u tursko doba. Zaključuje da više od polovice današnjih šibenskih prezimena »nema starinu u Šibeniku dužu od 200 do 300 godina.«

J. Kolaković, Seljačko-plebejska revolucija i Matija Gubec (XVI, 393—6).

O obiteljima Jankovićâ i Desnicâ i njihovim istaknutim članovima piše K. Milutinović u članku: »Od Stojana Jankovića do Vladana Desnice« (XVII, 9—37).

O jednoj epizodi iz pokreta 1848. piše L. Čelap pod naslovom »Jedan Hrvat iz Dalmacije — učesnik u talijanskoj narodnoj revoluciji u 1848« (XVI, 63).

I. Perić daje manji prinos: »Istup Lovre Montija iz aktivnog političkog života i odjek tog istupanja među dubrovačkim narodnjacima« (XVI, 312—5).

Prigodom pedesete godišnjice Supilove smrti I. Ribar napisao je memoarski zapisnik »Frano Supilo« (XVI, 345—351).

U povodu pedesete godišnjice oktobarske revolucije časopis je objavio više članaka: J. Kolaković, Lenjinova politička misao (XVI, 455—466); I. Ribar, Oktobarska revolucija i Hrvatsko-srpska koalicija (467—9); K. Milutinović, Historijske kontraverze o oktobarskoj revoluciji (470—486) i I. Bilan, Revolucionarni pokreti uzduž naše jadranske obale u svjetlu oktobarske revolucije (487—495).

D. Živojinović, Tajni referendum u okupiranoj Dalmaciji 1919. i njegov politički značaj (XVI, 283—300), piše o referendumu na kojem se 96,93% pučanstva izjavilo za sjedinjenje s Jugoslavijom, što je potaknulo ideju o plebiscitu među članovima delegacije Kraljevine SHS u Parizu.

G. Jakovčev, Izbori u srednjoj Dalmaciji u periodu između dva rata (XVII, 610—622), iznosi na temelju službenih podataka rezultate parlamentarnih izbora od 1920. do 1938. i općinskih 1933. i 1936.

Stagnaciju zadarskog gospodarstva i problem željeznice obrađuje B. Jurić u prinosima: »Privredne prilike u zadarskoj okolini između dva rata« i »Zadarska pruga« (XVI, 47—55 i 249—263).

V. Uranija, Dva svijetla lika radnika-revolucionera (XVI, 529—535), piše o Blažu Valjinu iz Kali i Hubertu Vidakoviću iz Ugljana, a O. Egić o »Slobodanu-Bondu Macuri — narodnom heroju« (XVI, 535—544) i »Dolasku prve britanske vojne misije u Vrhovni štab NOVJ 27/28 maja 1943. godine« (XVII, 602—610).

O lokalnom razvoju NOB pišu: V. Gradiška, Pregled borbene aktivnosti NOP-a na sektoru Vodiča od lipnja 1942. do travnja 1943, periodu djelovanja Primorske čete (XVI, 415—426); S. Morić i dr., Političko zbivanje na području općine Stankovci u NOB-i (XVI, 553—571); D. Car, Prilog dokumentaciji o NOP u gradu Zadru (XVII, 595—602); P. Babić, Borbeni put XIX udarne divizije (XVII, 447—453); V. Maričić, Kninski sektor prerasta u XIX diviziju NOVJ (XVII, 518—539); K. Pribilović, Borbeni uspjesi flotile III pomorsko-obalskog sektora u aprilu 1944. godine (XVII, 540—7) i N. Scotti-Zurić, Odredbe generala Maria Roatte protiv obitelji partizana i njihovo provođenje u sjevernoj Dalmaciji (XVII, 585—595).

Prinos povijesti iseljništva iz pera je Z. Komarice, Hrvatska bratska zajednica u borbi za antifašističko jedinstvo američkih Hrvata i pomoć NOP-u (XVI, 56—61).

Š. Peričić, Privatni zavod za pravni studij i pokušaji osnivanja pravne akademije u Zadru (XVI, 301—312), prinos je povijesti višeg školstva.

I. Kecmanović, Kulturne veze Bosne i Hercegovine sa Dalmacijom kroz Srpsko-dalmatinski magazin (XVII, 97—107), slab je prinos o znamenitom srpskom časopisu, bez analize i zaključaka.

A. Šupuk, Sitniji prilozi biografiji prvog hrvatskog historiografa (XVII, 149—152), raspravlja o nekim pojedinostima iz života Šibenčanina Dinka Zavorovića.

O radu i djelima preminulog povjesničara Vase Bogdanova piše K. Milutinović pod naslovom »Naučni lik Vase Bogdanova«, a F. Bikar priopćuje nepotpunu »Bibliografiju radova Vase Bogdanova« (XVI, 352—360 i 362—4).

Trpimir Macan

GJURMINE ALBANOLOGIJE (Albanološka Istraživanja), 1—2, God. VII (I), Pristinë 1968, Institut Albanologjik i Prishtinës. Redakcija: Mark Krasniqi, Hasan Kaleshi, Fehmi Agani, Rexhep Qosja, Zekeria Cana, Idriz Ajeti. Glavni urednik: Idriz Ajeti.

Ponovnim otvaranjem Albanološkog Instituta u Prištini 1967. organ Albanološke katedre pri Filozofskom fakultetu u Prištini, »Gjurmime Albanologjike«, postao je organ spomenutog instituta. Za razliku od prva tri broja, koliko ih je izašlo u redakciji Albanološke katedre (1962, 1965 i 1966), ova dva broja prvog godišta u novom izdanju dobila su sasvim određenu fizionomiju, a može se slobodno reći da su po svojim radovima i suradnicima stekla i međunarodno značenje.

Prvi broj predvodi rad A. Schmausa, Syzhet ballkanike në epikën popullore arbëreshe (Balkanski elementi u arbanaškoj epskoj poeziji) (9—22), pisan na albanskom jeziku, u kojem autor ističe da u arbanaškoj epici, u užem smislu riječi, od davnine prevladava tzv. »historijska pjesma«. Osim toga, prema autoru, postoji i poseban tip pjesme koja je poznata pod nazivom »pjesme krajišnika«, a poseban je zbog svojih tema, izbora heroja i topografije, kao i zbog svog deseterca, instrumentalne pratnje, toka naracije i kompozicije itd. Milivoj Pavlović, poznati romanist i lingvist, u radu »Les coïncidences toponymiques en France et en Illyricum« (Toponimijske podudarnost u Francuskoj i Ilirikumu) (23—26), nastoji pokazati ulogu Kelta na Balkanu, osobito u toponimiji i leksiku stočarskih proizvoda. Pri tom ističe tri toponimijska paralelna sloja u Francuskoj i Ilirikumu: dva s općim, a treći sa specifičnim karakterom. Autor iznosi velik broj toponima koji se susreću u različitim krajevima na Mediteranu, osobito u Jugoslaviji, navodeći slične toponime i u Francuskoj. Slijedi kraća lingvistička studija E. P. Hampa, Albanian viç »calf«, vit »year« (Albanski viç »tele«, vit »godina«) (27—32), pisana na engleskom jeziku, u kojoj autor konstatira da su »viç«

i »viti« istog indoevropskog korijena i daje detaljnu analizu tih istovetnih riječi.

Nakon ova dva lingvistička rada slijedi opširna historijsko-književna studija Hasana Kaleshija, »Sami Frashëri në letërsinë dhe filologjinë turke« (Sami Frashëri u turskoj književnosti i filologiji) (33—116), kojom autor daje do sada jedinu sveobuhvatnu analizu književnog i filološkog rada toga velikoga kulturnog radnika. Iako ne donosi nikakav zaključak, jer ga s pravom smatra preuranjenim, ipak se iz čitavog rada može shvatiti i saznati da je Frashëri bio jedan od najvećih albanskih intelektualaca na turskom području u XIX stoljeću. Zahvaljujući autorovu savjesnom i dugogodišnjem radu Frashëri nam se predstavlja kao pisac, prevodilac, leksikograf, enciklopedist, islamolog i arabist, širitelj modernih znanosti u Turskoj, novinar, čovjek koji je pridonio razvoju turske kulture i širenju evropskih naprednih ideja. Karakteristika rada sastoji se u tom što je on obrađen s puno ljubavi i znanstvene akribije, lišen prethodnih pretpostavaka ili romantičkih elemenata.

Ivan Božić, Gospodin Kojčin (117—128) tretira pitanje genealogije Crnojevića-Đuraševića, u kojoj se spominje i Gojčin Crnojević-stariji. Iako je teško dati potpunu genealogiju Crnojevića-Đuraševića, autor smatra da je spomenuti Gojčin ipak član njihove loze. Uzrok zbrke s oblicima Kojčin, Kojačin i Koja autor nalazi u upotrebi istog imena u dvojakoj formi tj. u srpskoj i albanskoj za vrijeme albansko-srpske simbioze. Zbog toga zaključuje da ne treba iznenaditi činjenica što je gospodar Danja kod Mlečana bio redovno poznat kao Koja Zakarija, a kod Dubrovčana kao Albanac Kojčin, jer nikada nije postojao neki Gojčin Crnojević koji bi, počevši od kraja XIV stoljeća, upravljao zapadnim dijelovima Crne Gore.

Syrja Pupovci objavljuje dio svoje disertacije iz područja običajnog prava kod Albanaca pod naslovom: »E drejta trashëgimore në Kanunin e Lekë Dukagjinit« (Nasljedno pravo u zakonu Leka Dukadjina) (129—169), a Ismail Eren

raspravlja o »Štampariji Kosovskog Vilajeta od 1877 do 1888« (179—184).

Rasprava Vuka Vinavera, »Anglija dhe pozita ndërkombëtare e Shqipërisë midis dy luftave betërore« (Engleska i međunarodni položaj Albanije između dva svjetska rata) (185—240), zasnovana na iscrpnoj arhivskoj građi, pokazuje da novostvorena albanska država poslije Prvog svjetskog rata nije predstavljala nikakav poseban politički interes za Englesku. Međutim, u razdoblju između dva svjetska rata Engleska se sve više interesira političkom sudbinom Albanije. Engleska je izbjegavala konflikte i političke obaveze, pa se zato držala politike kolektivne sigurnosti Društva Naroda, braneci svuda nezavisnost Albanske države, ali je slijedila i načelo političke ravnoteže, pa je u francusko-talijanskom sukobu podržavala mnogo slabijeg rivala i tolerirala talijansku okupaciju Albanije.

Osim rasprava »Gjurmime Albanologjike« donosi brojne recenzije i kritike naučnih djela koja uglavnom tretiraju albanologiju problematiku. U rubrici Kronicke donosi izvještaj o radu Drugog albanologičkog simpozijuma u Tirani koji je održan od 11.—25. I 1968. uz učešće kulturnih radnika iz Jugoslavije i o Pravopisnom savjetovanju koje se održalo u Prištini 22.—23. IV 1968. i na kojem je prihvaćen poslijeratni tiranski pravopis kao općevaljani pravopis za književni jezik svih Albanaca, pa i onih koji žive u Jugoslaviji.

Drugi broj »Gjurmime Albanologjike« donosi rad poznatog austrijskog lingviste Karla Treimera, »Illyrica« (9—34), pisan na njemačkom jeziku, u kojem on raspravlja o razvoju albanologije i o ulozi ilirologije u rasvjetljavanju albanoloških problema. Autor, konstatirajući etnički supstrat u prethistorijskoj Evropi koji se asimilirao s novonadošlim indoevropskim plemenima, ističe jezične ostatke u nomenklaturi toponima i hidronima klasičnih jezika. Taj predindoevropski supstrat, prema Treimeru, jesu u Italiji Etruščani a u Grčkoj Egejci, dok ga u Albaniji autor naziva Ortoiliri.

Idriz A j e t i, »Studime leksikore shqip-tare-sllave« (Albansko-slavenske leksičke studije) (35—50) tumači porijeklo nekih zajedničkih riječi kao magar »magarac«, nekih toponima iz Crne Gore, prezimena kao Zogović od alb. zag »vrabac«, Zotović od alb. zot »bog«, »gospodar« itd., koje, kako se vidi, izvodi iz albanskog leksičkog fonda. Hilmi A g a n i analizira prvi dio srpsko-albanskog rječnika od Ljubomira D. Kujundžića u radu »Cila është treva gjuhësore e fjalorit të Kujundzhicit« (Koje je područje Kujundžićeva Rječnika) (51—69), dok Rexhep Q o s j a u književno-povijesnoj studiji »Josip Vladović-Relja (1895—1966)« prikazuje život i rad književnika iz Arbanasa kraj Zadra, o kojem kaže da, iako nije pisao mnogo a niti dobro, ipak će ući u povijest albanske književnosti zato što potječe iz jednog već izgubljenog ogranka Albanaca.

Olga Zirojević, Vučitrnski i Prizrenski Sandžak u svetlosti turskog popisa 1530—31. godine (103—120), zaključuje da se taj popis »razlikuje od do sada objavljenih, u prvom redu raznolikošću podataka. To je, u stvari, sumarni pregled koji je davao sam pisar deftera na kraju svakog sandžaka za čitav sandžak, i posebno, za pojedine nahije i kadiluke koji su ulazili u njegov sastav. S obzirom na preglednost i brojnost podataka, ovaj rezime gotovo se izjednačuje sa savremenim statističkim pregledima. Zahvaljujući tome moguće je, čitajući ga, dobiti gotovo sasvim preciznu predstavu o području o kome je reč« (103). Na kraju rada nalaze se rječnik termina i njihova tumačenja.

Živko Avramovski bavi se već dugo problematikom povijesnog razvoja Albanije između dva svjetska rata i osobito odnosa između Albanije i Jugoslavije. U radu »Kontribut studimit të historisë së Shqipërisë në periodeën midis dy luftave botërore« (Doprinos proučavanju povijesti Albanije u razdoblju između dva svjetska rata) (121—162) sažeto prikazuje glavne momente u odnosima između Jugoslavije i Albanije, počevši od kraja Prvog svjetskog rata sve do okupacije Albanije od strane fašističke Italije 1939. Studija je rađena na osnovi do sa-

da neobjavljenog arhivskog materijala Ministarstva vanjskih poslova Jugoslavije i Ministarstva vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes). Prema autorovu mišljenju, ono bitno što karakterizira odnose između Italije i Jugoslavije jest interesna sfera u Albaniji. »Stoga« — zaključuje Avramovski — »i jugoslavensko-albanske odnose u razdoblju između dva svjetska rata treba razmotriti sa stanovišta nastojanja da se nađu snage i sredstva kako bi se spriječio talijanski utjecaj koji je sve više rastao (tj. u Albaniji; Z. M.) Na to su Jugoslaviju potakla dva razloga: 1. Jačajući svoje pozicije u Albaniji, Italija je snažno pojačavala svoje strateške položaje u odnosu na Jugoslaviju, jer je duboko prodirala i izravno je ugrožavala njezinu zonu (tj. utjecajnu zonu u Albaniji; Z. M.). 2. Talijanska je propaganda sve više raspirivala albanski iredentizam na Kosovu i Dukadinu. Osim toga pomagala je makedonske separatiste. Stoga njezino prisustvo na granicama Makedonije predstavljalo je veliku opasnost«

Položaj Kosova i specifičan odnos Kraljevine SHS prema tom kraju i življu koji je u njemu živio, kako na ekonomskom tako i na društveno-političkom planu, iscrpno je prikazao u radu fundiranom na veoma bogatoj arhivskoj građi iz arhiva Prištine, Beograda, Skoplja, Titograda i Cetine Ali Hadri pod naslovom: »Pozita dhe gjendja e Kosovës në Mbretërinë e Jugosllavisë 1918—1941« (Položaj i stanje Kosova u Kraljevini Jugoslaviji od 1918—1941) (163—194). Poznati etnolog Kadri Halimi izlaže u opširnom radu: »Zeja e qeleshepunuesve në Kosovë« (Obrt izrade kapa na Kosovu) detaljno povijesni razvoj obrta koji se bavi izrađivanjem bijelih vunenih kapa.

Pored nekrologa poznatom orijentalisti i turkologu Franzu Babingeru (1891, umro u Draču 1967) u ovom se broju također nalazi nekoliko značajnih recenzija. Gotovo svi radovi popraćeni su rezimeima na francuskom jeziku.

Zef Mirdita

ÖSTERREICHISCHE HISTORISCHE BIBLIOGRAPHIE — AUSTRIAN HISTORICAL BIBLIOGRAPHY, Santa Barbara California USA. »International Bibliographical Center«, koji je osnovao poznatu međunarodnu bibliografiju »Historical Abstracts« (1955), pokrenuo je 1967, u suradnji s Historijskim institutom Sveučilišta u Salzburgu, posebnu bibliografiju historijske literature u Austriji. Do sada (1969) izašli su svesci koji obuhvaćaju historiografsku produkciju za g. 1965. i 1966, a uskoro će slijediti svesci za g. 1967. i 1968. U buduću treba da svake godine izađe svezak za prošlu godinu, što će omogućiti gotovo neposredan uvid u tekuću literaturu, ne samo historijsku u užem smislu riječi nego i onu s drugih znanstvenih područja (prava, filologije i sl.), ako u takvim priložima preteže historijska problematika.

Bibliografske jedinice svrstane su u odjeljke: stručne bibliografije, priručnici (Nachschlagewerke — katalozi, izvještaji), zbornici, pomoćne historijske nauke, povijest Austrije (u cjelini i po pokrajinama), opća i evropska povijest (po pojedinim državama), a na kraju slijedi registar autora. U grupi pomoćnih historijskih nauka obuhvaćene su, pored uobičajenih disciplina, historijska geografija, političke znanosti, sociologija i »historijska nauka (teorija i metode)«. Prethistorija, s pravom, nije uključena.

Unutar svakog odjeljka jedinice su poredane po razdobljima i alfabetskom redu autora tako da je preglednost, olakšana indeksom, doista potpuna. Bibliografski su podaci vrlo temeljiti; pored imena pisca i naslova njegova priloga sadržavaju sve bibliografske elemente izdanja i opseg priloga. Možda se u tzv. zavičajnoj i suvremenoj povijesti otišlo previše u širinu, ali nekog egzaktnijeg mjerila za izbor unesenih članaka osim sadržaja i periodičkog izdanja (časopisa, godišnjaka i sl.) ne može ionako biti.

S obzirom na tijesnu povezanost hrvatske i, pogotovu, slovenske povijesti s austrijskom do 1918, ova će bibliografija biti korisna i za nas. Uz to nas ona opominje da se, u interesu daljnjeg razvoja

hrvatske i jugoslavenske historiografije, što prije povedemo za njezinim primjerom.

šk.

MICHAELA SCHIFF-GIORGINI, SOLEB I (1813—1963), Sansoni, Firenze 1965, 161 str., 130 slika u tekstu, 2 karte, 1 plan.

Arheološka ekipa Univerziteta u Pisi kojom rukovodi Michaela Schiff-Giorgini uz suradnju francuskih egiptologa Clementa Robichona i Jeana Leclanta završila je nedavno višegodišnje istraživanje hrama u Solebu između drugog i trećeg nilskog katarakta, ugroženog, kao i toliki drugi nubijski spomenici, izgradnjom nove asuanske brane. Dok su se arheološki radovi na lokalitetu nalazili u svojoj posljednjoj fazi, pojavila se prva knjiga monografije posvećene Solebu, koju je pripremila dr Giorgini sa svojim suradnicima, a koja u mnogočemu može poslužiti kao izvanredan primjer pristupanja jednoj istraživačkoj akciji. Jer, dok je ostalih pet predviđenih svezaka namijenjeno rezultatima arheoloških kampanja (II svezak nekropolama, III, IV i V hramu, a VI komentiranom indexu), ovaj prvi svezak sadrži bogato dokumentiranu i sistematski obrađenu povijest lokaliteta. Autori su dakle pošli od pretpostavke da za cjelovito obrađivanje jednog povijesnog kompleksa nisu dovoljne informacije što ih mogu današnja arheološka istraživanja dati, već da one mogu u mnogočemu biti kompletirane i bolje shvaćene, ako se sakupe svi podaci što su ih putnici i namjernici u prošlim vremenima zabilježili.

Prva knjiga monografije o Solebu posvećena je dakle povijesti hrama i njegova okolnog kompleksa, kako se ona ukazuje kroz zapise onih što su između 1813. i 1907. putovali prema srcu Nubije i obratili svoju pažnju monumentalnim ostacima staroeigipatske arhitekture. »Kakav bio da bio motiv njihovih putovanja — radoznalost, bijeg od vremena, znanstveno istraživanje, nada u zaradu, ukus za egzotizam, svi su oni, pred značajnim starinama, djelovali kao arheolozi; čak i prije rođenja znanstvene arheologije,

oni se pokazuju kao njeni prethodnici. Oni, dakle, bez razlike zaslužuju udivljenje i zahvalnost koje idu pravim znanstvenicima. Dolazeći sa različitih krajeva obzorja, kao što ćemo precizirati, bili su združeni istim idealom otkrivanja. Imajući u vidu teškoće koje je njihova hrabrost trebala savladati i vrsnost njihova rada, ovaj se svezak može smatrati znakom poštovanja njihovoj smionosti i u-pornosti« — kaže se u uvodnom tekstu.

Prvi putnici koji u XVII i XVIII st. prodiru prema Etiopiji idući od Egipta uzimali su obično ili put što je presjecao pustinju ili su išli desnom obalom Nila, tako da je hram Amenofisa III, čijih je desetak stupova još stajalo uspravno, izmakao njihovim pogledima. Prvi spomen o hramu potječe s početka XIX st., kada je slavni Švicarac Johann Ludwig Burckhardt, koji se obratio na Islam i postao Šeik Ibrahim, putujući desnom nilskom obalom zapazio na drugoj strani ruševine. Svi njegovi napori da se prebaci na lijevu obalu ostali su uzaludni, tako da je taj prvi zapis o Solebu, zapisan 1813, odrazio samo pogled iz daljine što ga je zadivljeni Burckhardt mogao upraviti na ostatke hrama.

Tek sedam godina kasnije, 1820, vrata Nubije će biti šire otvorena za evropske putnike i prvi Evropljani će zapisati svoja imena na stupovima hrama. Bit će to pratioci vojne ekspedicije egipatskog Ismail-Paše, koji su u raznim svojstvima išli s ekspedicijom. Jedan od njih, američki oficir George Bethune English, dat će i prvi kratki, ali precizni opis sakralne građevine u Solebu. Nešto kasnije, odrede Ismail Paše dostigao je i Francuz Frédéric Caillaud sa svojim pratiocem P. C. Letorzeom. On će, kako se kaže u zapisima, »podići šatore na mjestu zvanom Solib ili Soleb«, gdje »vrlo visoki stupovi i ostaci velikog pilona indiciraju jedan lijep egipatski hram«. Ostatak će tri dana pored ruševina hrama, pažljivo će ispitati njegove ostatke i izvesti crteže koji i danas imaju prvorazredno značenje. Ovoj dvojici entuzijasta i radoznalaca pripada, dakle, zasluga prvog detaljnijeg opisa velikoga nubijskog hrama.

Istodobno su, zainteresirani Burchardtovom knjigom *Travels in Nubia* koja je objavljena 1819. nakon autorove smrti, putovala tim krajevima i dvojica Engleza, George Waddington i Bernard Hanbury. Jedan od objekata njihova puta bio je i hram u Solebu. S dvojicom Francuza susreli su se nešto južnije od Solebâ, kada su ovi već završili ispitivanje lokaliteta. Lakonski opis tog susreta što ga nalazimo u putopisu Waddingtona i Hanburyja vrijedi navesti: »We merely exchanged a few words of civility in passing, and proceeded on our respective destinations with as much indifference as if we had met in the park or on the boulevards«.

Budući da su stigli nakon Francuza, njihov opis ruševine ne daje bitno novih elemenata, a u nekim je detaljima i pogrešan, ali sadrži i jedan značajan detalj: Waddington i Hanbury su u Solebu našli i kopirali natpis na dotad nepoznatom jeziku: bio je to jedan od prvih zabilježenih nalaza teksta pisanog na meroitskom kurzivu, dakle na jeziku najjužnije nubijske prijestolnice na VI nilskom kataraktu, gdje će se vrlo dugo održati neki residui egipatske civilizacije. Putopis što su ga dvojica putnika objavila po povratku u domovinu zanimljiv je zato što sadrži literarno zagrijanu estetsku valorizaciju kompleksa u Solebu, koji je upravo nakon toga postao poznat kao jedno od izuzetnih dostignuća staroegipatskog graditeljstva. Od romantičarskog zanosa za ruševine Soleba neće ostati imun ni Caillaud, koji će, pošto je još jednom, na povratku s juga, posjetio lokalitet, pripremiti svoje slavno djelo *Voyage à Méroé* (1823—27).

Slijedit će zapisi Linanta de Bellefonds, pa njemačkog prirodnjaka Eduarda W. Rüppella, tako da će Soleb biti već dobro poznat u času kada Champolion bude pisao svoju *Note pour la conservation des monuments de l'Égypte* (1829). Važno je da on točno atribuirao hram Amenofisu III i da, iako sâm nije prešao tada II katarakt, donosi popis pokorenih naroda što ga je na hramu u Solebu kopirao Major Felix, engleski putnik, i koji je on interpretirao. Slijedi nekoliko posjeta Solebu J. G. Wilkinsonu, zna-

čajnih po tome što je on bio prvi koji je došao u Nubiju sa solidnim poznavanjem hijeroglifa, tako da njegova zapazanja i u detalju imaju znanstvenu relevantnost. Wilkinsonovi zapisi, koji su do sada ostali u rukopisu, opširno se upotrebljavaju u ovoj publikaciji, kao i njegovi crteži hijeroglifskih natpisa koji se donose u faksimilima.

Prvim organiziranim znanstvenim pristupom kompleksu Soleba može se smatrati rad pruske ekspedicije koja, sa Richardom Lepsiusom na čelu, dolazi na lokalitet 6 srpnja 1844. Kako se s pravom ističe, Lepsiusov rad, objavljen na velikim tablama njegovih *Denkmälera*, još i danas pobuđuje divljenje. Preciznost zapazanja, cjelovitost pogleda na spomenike što ih otkrivaju njegovom rukom zapisane stranice i ostvareni crteži natpisa, izvanrednog su značenja, kao što je njegov rad u cjelini još i danas prvorazredan izvor za poznavanje nubijskih spomenika i specifičnih tvorevina što nastaju na području između južne granice Egipta i daleke prijestolnice u Meroe. Tridesetak faksimila Lepsiusova rada možda su najvrednija dokumentacija što je prvi svezak *Soleba* prezentira. Lepsius nije bio posljednji kojem, gledano u povijesnoj perspektivi, treba zahvaliti cjelovitost našega današnjeg poznavanja kompleksa u Solebu. Nakon njega su još mnogi obraćali pažnju tom spomeničkom sklopu, među ostalima i jedan od najznačajnijih povjesničara starog Egipta J. H. Breasted, koji je u pratnji N. de G. Daviesa stigao onamo zimi 1906—07, obrativši, kao pasionirani epigrafičar, više pažnje natpisima i dekoracijama hrama, nego njegovoj arhitekturi. Ali ostaje činjenica da je sve do ekspedicije M. Schiff-Giorgini Lepsiusov rad najcjelovitije valorizirao Soleb.

Nakon historijskog pregleda slijedi izvanredno bogata dokumentacija, koja se sastoji od, za Soleb značajnih, fragmenata tekstova starih putnika i istraživača, zatim od fasimila njihovih rukopisa, crteža, nacрта, epigrafskih zapisa pa i kartografskih pokušaja. Zatim je prezentirana analiza i pregled svih imena kojima se u moderno vrijeme označavao lokalitet i kompleks Soleba, kratak rezime kam-

panje misije Schiff-Giorgini od 1957—63. i na kraju bibliografski dodatak, tj. popis tekstova objavljenih od članova misije i tekstova objavljenih o misiji. U cjelini, prva knjiga *Soleba* predstavlja primjer kako treba pristupati povijesti jednoga značajnog kompleksa, koliko ta povijest može biti korisna u današnjim istraživanjima.

Petar Selem

PRVOMAJSKE NAGRADE SR HRVAT-SKE HISTORIČARIMA

U proteklih deset godina, od 1959. kada je osnovan republički Savjet za naučni rad, samo su u četiri prilike nagrađena pojedina historijska djela ili životni opus jednog historičara.

Nagradom »Božidar Adžija« nagrađene su knjige: Mirjane Gross, Vladavina Hrvatsko-srpske koalicije 1906—1907 (1962), i J. Šidak, M. Gross, I. Karamana i D. Šepića, Povijest hrvatskog naroda 1860—1914 (1969).

Nagradom za životno djelo nagrađen je 1960. Mijo Mirković za knjigu »Matija Vlačić Ilirik« i Grga Novak 1963. »za naučne radove s područja historije i arheologije«.

ZNANSTVENO SAVJETOVANJE O IVANU KUKULJEVIĆU SAKCINSKOM

U povodu 80. godišnjice smrti I. Kukuljevića, koji je umro 1. VIII 1889, Matica Hrvatska je u zajednici s Jugoslavenskom Akademijom, Povijesnim društvom, Društvom književnika i Kulturno-prosvjetnim vijećem skupštine općine Varaždin organizirala znanstveno savjetovanje, koje se održalo u Varaždinu 25. X i u Zagrebu 27. i 28. X 1969.

Iako su već u Varaždinu, među ostalim, održana i neka predavanja, historijski dio savjetovanja priređen je 27. X u Zagrebu. Toga su dana govorili: J. Šidak o »Kukuljeviću kao političaru«, T. Macan o »Kukuljeviću i narodno-političkom razvitku južne Hrvatske«, J. Lučić o »Kukuljeviću i

Dubrovniku», I. K a r a m a n o »Radu I. Kukuljevića na zaštiti historijskih i kulturnih spomenika« te M. P e i ć o »Kukuljeviću i likovnim umjetnostima« (u stvari, o njegovu radu na Slovníku umjetnika jugoslavenskih). Pored toga je J. Š i d a k govorio o »Kukuljeviću kao historičaru«.

Drugog dana savjetovanja 28. X pročitali su svoje referate o raznim aspektima Kukuljevićeve književnog rada J. R a v l i ć, M. Š i c e l i N. B a t u š i ć,

o Kukuljeviću kao sakupljaču narodnih pjesama V. Ž g a n e c, a o njegovu prilogu glazbenoj umjetnosti L. Ž u p a n o v i ć. Dva daljnja područja Kukuljevićeve rada, na etnologiji i bibliografiji, prikazali su Danica K a h r i ć - D r a g a n i ć i T. J a k i ć. Iz zajedničkog okvira ovih referata izdvajao se prikaz »Mladih dana I. Kukuljevića« od L. Š a b a n a.

Svi će referati biti objavljeni u posebnom zborniku.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXI—XXII

1968—69

Redakcioni odbor

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB